

GÂND ROMÂNESC

No. 4

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANUL II

APRILIE

1934

GÂND ROMÂNESC

SUPERIORITATEA STATULUI NAȚIONAL

— IN MARGINEA TEORIEI FORMAȚIUNII STATELOR —

În agitata desfășurare a vieții politice a Europei, Statul *național* apare, incontestabil, ca un *moment istoric*, ca un rezultat al luptei și cristalizării unor principii, călăuzitoare în *istoria politică* a Continentului. Ceeace începe a se părea contemporanilor, ca ceva firesc și logic, ceea ce pătrunde tot mai adânc în conștiința juridică a națiunilor civilizate, *Statul național*, este astfel consecința atâtor adânci transformări, a unor prefaceri revoluționare în domeniul gândirii politice. Dorit de națiunile subjugate ale sec. XIX-lea, afișat ca un ideal, în lumea revendicărilor naționale, noua fizionomie juridică de Stat și-a găsit consacarea prin tratatele de pace din 1919—20, care oricât de importante clauze ar conține în diferite materii ce interesează viața internațională, rămân mai presus de orice *tratate naționalitare*.

Dar dăinuirea *Statului național* ar fi amenințată și chiar compromisă, dacă el nu ar conține elemente din care să se evidențieze superioritatea sa, față de Statul *eterogen și imperialist* al trecutului, dacă el nu ar fi capabil de a asigura normala dezvoltare și prosperitatea *tuturor* ființelor omenești asupra cărora se exercită suveranitatea sa, dacă, în fine, el nu ar fi compatibil cu ideea de promovare a organizării și consolidării *păcii internaționale*, bunul către care aspiră omenirea civilizată, masa cea mare a națiunilor.

O scurtă demonstrație se impune astfel; o demonstrație care să evidențieze că principiul ce stă la baza formațiunii acestui fel de Stat, *principiul naționalităților* are o valoare superioară, conține elemente binefăcătoare, pe care nu le întâlnim la o analiză, obiectivă, în nici unul din principiile ce au prezidat opera de formațiune și de transformare teritorială a Statelor, în trecut și apoi că, prin firească urmare, principiul naționalităților imprimă o vădită superioritate Statului ce rezultă din aplicațiunea sa. Într'adevăr, această operă de formațiune a Statelor a fost călăuzită în trecutul anterior sec. XIX-lea și chiar până la războiul mondial, până la un punct, de presupuse drepturi, ca *dreptul de cucerire*, sau acela *dinastic*; de teorii, ca aceea

a echilibrului puterilor sau a frontierelor naturale, sau aceea a egalității de densitate a populațiilor; și numai cu timiditate și-a făcut apariția, în urma Marei Revoluții franceze principiul naționalităților, care în tot secolul al XIX-lea înregistrează doar câteva aplicațiuni, în domeniul remaniierilor teritoriale a Statelor, iar dintre acestea, unele de natură să-l compromită mai mult, decât să-l promoveze. Ce valoare etică au aceste principii este ușor de dedus, când constatăm că în tot timpul dominației lor în viața internațională, înregistrăm doar formațiuni etatiste egoiste și cu tendință de imperialism politic sau hegemonie economică, ostile ideilor morale și sentimentelor înalte de politică internațională.

Teoria interesului este considerată ca unică regulă a rațiunii de Stat, înzădar combătută de acele spirite luminate care își asumă greaua sarcină de a integra în politică, *justiția* ce nu poate fi ignorată, decât în detrimentul ideii de umanitate.

Căci, în interpretarea lor juridică, aceste principii au dus în cele din urmă la ignorarea normei de drept, care în viața internațională pretinde a fi totuși respectată, cel puțin din sec. XVII, când cu Grotius și urmașii săi se pun bazele unui drept internațional modern. Intr'adevăr, ce distanță există între realitățile acestei vieți internaționale și recomandările unui gânditor, ca Montesquieu de ex., pentru care „dreptul ginților este fondat în mod natural pe acest principiu, că diferitele națiuni trebuiesc să-și facă în timp de pace *maximum de bine*, și în războiu *minimum de rău posibil*, fără a dăuna adevăratelor lor interese”.

Dintre aceste principii, *dreptul de cucerire* în special, s'a bucurat de aproape unanimă aprobare, într'ânsul căutându-se adeseori legitimarea transformărilor teritoriale a Statelor, *desmembrări* și *anexiuni*. Cum constată un reputat autor (Ch. Calvo), „dreptul de cucerire a fost îndelungat timp pentru State, unul dintre marile izvoare de achiziție și de întindere teritorială; se poate chiar spune că dela profundele atingeri aduse principiului monarhic pur, care admitea transferurile de suveranitate pe cale de moștenire, de donație, de vânzare, de schimb, de cesiune sau de punere în gaj, *majoritatea Statelor europene nu au alt titlu decât anexiunile prin cucerire*, urmate de o posesiune prelungită, pentru a justifica drepturile lor suverane asupra ceea ce constituie astăzi domeniul lor continental”. Atât de înrădăcinat în conștiința juridică și politică a trecutului este acest *drept de cucerire*, încât „îndelungat timp el se confundă cu însuși conceptul de suveranitate” (Th. Ruysen).

Iar când abuzurile dreptului de cucerire, pe dreptate supranumit și *dreptul învingătorului* sau *primatul forței*, devin prea insuportabile

— mai ales într'o vreme, când dreptul Statului de a recurge la arme, se pretinde a fi nelimitat și incontrollabil, — asistăm la apariția unei teorii corective, aceea a *echilibrului puterilor*. Teorie, prin natura ei, *politică nu juridică*. Echilibrul puterilor invoacă dreptul Statelor de a nu se vedea amenințate în existența lor prin întinderea nemăsurată a unuia sau unora dintre ele, pretinzând proporționale repartizări teritoriale, pentruca un *echilibru* să fie totdeauna conservat.

S'a spus că acest principiu — călăuzitor în opera de formațiune a Statelor cel puțin dela tratatele Westfalice (1648) până la războiul mondial, — fără a fi adus o înfirmare a *dreptului de cucerire*, drept abolit doar trecător în timpul Revoluției franceze (Decretul Adunării Constituante din 22 Maiu 1790), — a avut un rol însemnat în conservarea păcii, el constituind „una dintre cele mai bune garanții ale menținerii păcii” (Louis Le Fur). Opinie discutabilă, când știm cum această pace a fost succesiv amenințată și distrusă de Habsburgi, sau de Ludovic al XIV-lea, de Napoleon sau de Germania, sub regimul echilibrului forțelor. Iar pentru formațiunea Statelor, acea vreme a înregistrat „dispariția atâtor State mici, a căror absorbire apărea drept prețul înțelegerii între cei puternici” (Ch. Dupuis), în rândul cărora succesivele împărțiri ale Poloniei — Stat ce avusese un însemnat rol în cultura europeană — rămân ca o pată neștersă a bilanțului acestei teorii a echilibrului puterilor.

Am putea întrebuința, spre a caracteriza sensul principiului echilibrului forțelor, expresia pe care cu atâta dreptate, dar și melancolie, o formula în 1750 autorul instrucțiilor către marchizul D'Hautefort: „*echilibrul* este chestie de opinie personală, pe care fiecare îl interpretează după vederile sale și după interesele sale particulare”.

Desigur că nici despre celelalte principii, prea mult bine nu se poate spune. *Legitimitatea dinastică* reprezintă primatul intereselor și ale presupuselor drepturi ale principelui; întăreșele sale ignorând adesea pe acele, mai legitime, ale colectivității. Iar teoria *frontierelor naturale*, justificată din punct de vedere geografic și strategic, ignorează o serie întreagă de factori, dintre care unii cu mult mai vrednici de ținut în seamă, când este vorba de formațiunea unui Stat, sau de remanierea sa teritorială.

* * *

Dar toate aceste idei călăuzitoare în opera de formațiune a Statelor — a căror valabilitate și generală recunoaștere se succede, pe epoce istorice — în același timp ignorează în special un factor, de cea mai mare însemnătate în fizionomia juridică a Statelor: ele ignorează *voința populațiilor*. Acestea sunt considerate ca un accesoriu al

teritoriului, pe care-l urmează, în trecerile sale de sub o suveranitate sub alta. Numai cu timpul, se ajunge la o constatare de capitală importanță, menită să revoluționeze teoria nașterii Statelor: aceea că, *cesiunea unui teritoriu fiind de fapt cesiunea suveranității teritoriale, ea are drept obiect mai mult populațiile ce trăesc pe acel teritoriu, decât teritoriul pe care-l locuiesc*, și că, în consecință, aceste populații nu pot fi considerate ca o turmă, a cărei proprietate se transmite în mod arbitrar. Din această constatare a rezultat inovația *dreptului de opțiune, teoria și practica plebiscitară* și mai apoi binefăcătoarea *teorie a naționalităților*; ea interesându-ne mai de aproape pentru problema noastră. Dacă această teorie se formulează în timpul și după Revoluția franceză, prin extinderea și generalizarea la corpul social, a drepturilor înscrise în *Declarația drepturilor omului*, baza ei istorică trebuie căutată anterior, „în declinul ideilor de supremație spirituală și temporală, adică în Reformă și în tratatele Westfalice, care constituiesc și punctul de plecare al dreptului internațional modern”. (Von Holtzendorff). Iar în desvoltările și precizările sale ulterioare, de teorie *erudită* a naționalității, de origine germanică, punând centrul de greutate pe elementul *rasă*, sau de teorie *electivă* a naționalității, de origine franco-italiană, accentuând asupra factorului *voință colectivă* — aceasta din urmă cu mult mai fondată juridicește — ea a ajuns să reprezinte o nouă formulă, de această dată *juridică*, în materie de formațiune a Statelor.

Doctrina dreptului internațional al sec. XIX-lea, printr'un mare număr de reprezentanți a insistat asupra superiorității acestei noi teorii, care „urmărește să institue un nou procedeu de creațiune a Statelor (R. Redslob). Socotim că o astfel de superioritate nu se poate contesta, când constatăm că principiul naționalităților — comandând ca „*indivizii care recunosc între dânșii asemănări suficient de puternice, trebuie să fie admiși să constituie pe un teritoriu unic, o comunitate politică și independentă*” (Th. Ruysen), — aduce o reacțiune și o condamnare a abuzurilor politice de echilibru; că el consacră *voința populațiilor* ca factor determinant în constituirea Statului sau în legitimarea remanierilor sale teritoriale; că mai presus de orice, el reprezintă maximum de libertate a colectivităților naționale, în opera de formațiune etatistă. Astfel fiind — s'a zis, încă în secolul trecut — „a organiza Statele prin naționalități ar însemna o *garanție a dreptului în domeniul relațiilor internaționale*”. A adopta principiul naționalităților ca bază a dreptului, ar însemna *mijlocul cel mai înțelept pentru a aplană conflictele între State*, calea cea mai sigură spre a stabili între ele relațiuni proprii să ușureze desvoltarea pacifică a fiecărui popor”. (Opinia împărtășită de autori ca Mancini, Cornuzza-

Amari, Brusa, Esperson, Pasquale Fiore, Pierantoni, etc). Aceste adevăruri pătrund treptat în conștiința obștească. Revendicările naționale, îndelungat timp opresate, le iau ca port-drapel. Parțiale aplicațiuni ale principiului național se înregistrează. *Triumful lor trebuia să urmeze; și el a fost consacrat prin tratatele de pace din 1919/20.*

În aceste tratate, principul naționalităților apare ca o normă călăuzitoare în elaborarea noului statut teritorial și politic; de această dată o normă de *drept public*, nu de oportunitate politică sau economică, a prezidat la opera de formațiune a Statelor, infirmându-se aprecierea pe care, în sec. XIX-lea, un autor de renume, Bluntschli, o făcea asupra principiului naționalităților: „el nu are încă o importanță capitală decât în politică, dar nu în dreptul public”.

*
*
*

Dar o problemă de cea mai mare însemnătate se pune: dacă în seria principiilor, a teoriilor și a factorilor care au prezidat în decursul timpului formarea Statelor, principiul naționalităților prezintă o incontestabilă *superioritate*, oare *Statul național* pe care el îl crează are deasemenea o vădită superioritate față de Statul construit pe oricare alt principiu? La această întrebare, adeseori voit controversată, răspunsul nu poate fi decât afirmativ: *superioritatea Statului național este desigur o realitate.*

Este o realitate, pentru că acest fel de Stat se împământenește, generalizându-se, într'un moment când încercându-se un *minimum de organizare juridică a Comunității internaționale*, se recunoaște Statelor numai o suveranitate *relativă*, restrânsă și limitată în unele dintre prerogativele ei clasice, ceea ce implică crearea unui mediu social internațional, în care nu mai pot surveni — cel puțin teoreticește — abuzurile suveranității *integrale*.

Statul național triumfă apoi, într'un stadiu de evoluție a Comunității internaționale care coincide cu abolirea dreptului de cucerire, a acestui drept primejdios și plin de inconveniente și de nedreptăți, astfel cum îndelungata lui valabilitate a dovedit-o cu prisosință. Pactul Societății Națiunilor — chartă constituțională nouă a acestei Comunități Internaționale — proclamă formal abolirea dreptului de cucerire; după cum al înregistrează importante limitări în clasică prerogativă a Statelor, în dreptul de a recurge, în mod nelimitat și necontrolat, la războiu.

În fine, *Statul național* este mai compatibil ca orice altă formă de stat, cu noua teorie încadrată în dreptul internațional, a *dreptului la pacea generală* (R. Redslob), teorie impresionantă și renovatoare, ce se degajează din totalitatea angajamentelor internaționale post-

belice. Pentru că, el nefiind decât personificarea juridică a *națiunii*, satisfăcută prin realizarea legitamelor și îndelungatelor ei revendicări, acest Stat național este interesat la moștenirea și consolidarea *păcii națiunilor*, regim în care el vede puțința atingerii misiunii și idealurilor sale. Adevăr ce este evidențiat prin politica sincer pacifică, pe care după războiul mondial o duc Statele nou create sau întregite teritorialicește, Statele naționale prin excelență, consacrate prin tratatele de pace din 1919/20, care proclamă astfel formal „dreptul Statului național de a atrage la sine, printr'un fel de *drept de revendicare* părțile din corpul națiunii supuse unor stăpâniri streine, ca și dreptul acestora de a se ratașa Statului lor național (P. Fanchille).

Desigur că *opera naționalitară* a ultimelor tratate de pace nu este întotdeauna ideală sau necriticabilă, adoptarea caracterului de relativitate a principiului naționalităților, în aplicațiunea sa, permițând autorilor tratatelor de a lua câte ceva, de a lua câteodată prea mult și din diferitele teorii anterior călăuzitoare în opera de formațiune a Statelor, dar cu toate punctele nevralgice lăsate în corpul Europei, nu se poate nega superioritatea remanierilor teritoriale față de trecut, ca și — pentru aspectul problemei ce ne preocupă azi — infirmarea acelei credințe care a stăpânit și pe unii cercetători serioși, că „teoria naționalităților constituie o amenințare perpetuă pentru pacea Europei și pentru progresul civilizației” (Pierre de Roquette-Buisson, la anul 1895); că „... teoria naționalitară este susceptibilă de a conduce la războiu” (Louis Le Fur, la anul 1922).

Noi vom crede, din contra, că nesatisfacerea revendicărilor naționale ar fi constituit o permanentă amenințare războinică. Dar că odată recunoscut principiul naționalităților *drept un principiu de Stat* (Gabrys), el este mult mai susceptibil de a promova ideea de pace, determinând o progresivă interdependență a intereselor materiale și morale ale Statelor *naționale*. Organizarea comunității internaționale și consolidarea principiilor dreptului internațional apar astfel, ca un corolar al aplicațiunii principiului naționalităților; în acest chip „reorganizarea pe bază de drept a națiunilor putând să fie încoronată printr'o organizare juridică a Europei”, operă pe care Paul Boncour o vedea pe cât de *utilă* pe atât de *posibilă*, cu ocazia discutării în Camera franceză la 7 Iunie 1920, a tratatului prin excelență *naționalitar*, dela Trianon (din 4 Iunie 1920).

Dar, este foarte important să remarcăm deasemenea că Statul național garantează și o mult mai eficace protejare a *drepturilor omului*, și conferă o mai largă puțință de promovare a intereselor individuale și de realizare a aspirațiilor ființei umane. Intr'adevăr, experimentarea acestei forme de Stat coincide cu precizarea concep-

tului de *protejare a minorităților*, de religie mai întâi, de rasă și de limbă, mai apoi. Iar triumful Statului național coincide cu perfecționarea regimului de protecțiune, a *minorităților de rasă, de limbă, de religie*, cărora se conferă individual, *ut singuli*, o serie de drepturi, *ca om, ca cetățean și ca membru al unei minorități* suficiente spre a crea un regim juridic de perfectă *egalitate* între membrii majorității și acei ai minorităților, ca și spre a permite o liberă cultivare a *specificului* acestor minoritari; după cum, respectarea însăși a stipulațiilor relative la protejarea minorităților se găsește mult consolidată față de trecut, prin recunoașterea caracterului de *constituționalitate*, unora dintre ele ca și prin punerea lor sub garanție *internațională*, aceea a Societății Națiunilor. Că acest regim de protecțiune a minorităților prezintă o gravă lacună, prin lipsa caracterului de *generalitate*, adică prin *nercunoașterea* sa juridică de către *toate* Statele din Comunitatea Internațională, este un fapt cunoscut, din care rezultă și caracterul *temporal* al valabilității acestui regim, durabil până când indivizii minoritari se vor adapta în totul, *ideii de Stat*, în care tratatele de pace i-au integrat.

Dar acceptarea de către Statele naționale *noui*, a clauzelor de protejare a minorităților — care cu toată aplicațiunea principiului naționalităților nu au putut fi desființate integral, datorită amestecului de populațiuni, din anumite regiuni ale Europei — dovedește dispozițiunea favorabilă față de minorități a acestor State noi, ca și speciala grijă pe care autorii tratatelor de pace au avut-o față de ele, edictând dispozițiunile respective, care constituiesc în fizionomia juridică a acestor tratate, o *prelungire a principiului naționalităților*.

* * *

Dacă privim Statul național prin prisma acestor constatări și adevăruri, el apare nu ca o formațiune politică asemănătoare acelor forme etatiste ce caracterizează anterioara Comunitate internațională, forme ce erau rezultatul mai ales al unor principii de *forță* sau de *echilibru*, sau se prezentau ca opera unei abile acțiuni de hegemonie politică sau economică, metodic desfășurată de un suveran sau de un guvern; ci el se prezintă ca concretizare a unui principiu viu, organic, care se bazează pe o realitate vie, *națiunea*; acesta este *principiul naționalităților*. Un principiu, care dacă nu este considerat încă ca *fundamentul* însuși al noului drept internațional, are desigur o importanță capitală în această disciplină juridică, recunoscută astăzi ca definind acea *ordine juridică internațională*, superioară ordinei etatiste; cu un cuvânt diriguitor în nouile relații internaționale.

Astfel fiind, este explicabil pentru ce documentul de bază a

noului drept internațional pozitiv, *Pactul Societății Națiunilor* vine să garanteze Statul național contra unor eventuale *agresiuni exterioare*. Intr'adevăr, art. 10 din acest Pact prescrie: „Membrii Societății se angajează de a respecta și a menține contra oricărei *agresiuni exterioare* integritatea teritorială și independența politică prezentă a tuturor Membrilor Societății...” Căci, nu trebuie niciodată uitat, *obligația juridică* pe care acest text o crează — concretizând adevărul pe care-l formula odinioară Metternich: „una dintre primele noțiuni, așa zice, *baza însăși a politicii contemporane*, este și trebuie să fie repausul. Ori, ideea fundamentală a repausului este *securitatea în posesiune*” — este instituită în special în favoarea Statelor nou create, sau întregite teritorialicește, prin tratatele de pace, *State naționale* prin excelență. Și, ca urmare, nu a lipsit a se evidenția, că prin textul art. 10 din Pact — care concretizează principiul avut de președintele Wilson, prin al XIV-lea punct din celebrul său Mesagiu, conform căruia Societatea Națiunilor ar avea menirea de a procura tuturor Statelor, mari și mici, garantarea mutuală a *independenței politice* și a *integrității teritoriale* — că într'adevăr „Societatea Națiunilor a voit să protejeze odată pentru totdeauna *statu quo* teritorial, contra oricărei *schimbări violente*, oricare ar fi natura și cauza sa” (O. Hoijer).

Diferitele amendări sau interpretări, ulterior încercate sau propuse nu au putut altera acest adevăr. Art. 10 din Pact vine să garanteze Statul național, contra eventualelor impietări, oferind o legitimă și firească compensație Statelor mici *naționale*, care-și vedeau impuse o serie de angajamente prin alte texte ale Pactului, printre care *reducerea armamentelor* (art. 8).

* * *

În această lumină, privită radicala remaniere a hărții Europei, apare evident că în concepția autorilor tratatelor de pace din 1919/20, fizionomia teritorială a *Statelor naționale* trebuie să fie *intangibilă*; și această concepție interpreta, — după cum, în acelaș timp se baza — pe un puternic substrat de conștiință juridică a națiunilor, îndelung timp oprimate; ceea ce constituia tăria sa în 1919/20, după cum o justifică în totul și astăzi.

Deaceea, este o impietate, este o denaturare a adevărului, a se susține astăzi — cum fac promotorii revizionismului — că, în intenția autorilor tratatelor, o revizuire a clauzelor teritoriale era pusă în perspectivă, pentru viitor.

Interpretarea obiectivă a faimoasei *Scrisori Millerand* din 6 Maiu 1920 — scrisoare de remitere a Tratatului dela Trianon, către Dele-

gația Ungară — nu poate fi că ea promite — cum pretind revizionistii — vre-un fel de revizuire a frontierelor, pentru viitor, ci — simple rectificări de detaliu, cu ocaziunea trasării frontierelor în punctele litigioase, cece a și avut loc, în anul 1920. Deasemenea, mult discutatul articol 19 din Pactul Societății Națiunilor — care vorbește de *examinarea*, nu de *revizuirea* tratatelor, devenite *inaplicabile*, — nu promite — contra interesatelor interpretări ale revizionistilor — posibilități *juridice* și *pașnice* de revizuire a frontierelor făcute prin tratatele de pace. A se admite un astfel de punct de vedere, înseamnă a se ridica o insolubilă contradicție, între două texte ale Pactului, acest articol 19 și textul garantării *integrității teritoriale* a Membrilor Societății Națiunilor, adică art 10.

Și atunci, adevărul este că tratatele ultime de pace, *revoluționând teoria formațiunii Statelor*, prin abolirea vechilor principii și consacrarea acestuia nou, *al naționalităților*, au înțeles ca *Statul național* căruia orice revizuire *teritorială* i-ar altera fizionomia — să dăinuiască atât timp, cât *conștiința juridică obștească* — fundament valabil astăzi al dreptului internațional — îi va recunoaște *superioritatea*, pe care ea i-o atribuie astăzi, față de orice altă formă etatistă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

GEORGE SOFRONIE

IMN

Eu am văzut pe bunul Dumnezeu mai ieri
Cu Petru cum pluteau, calici, ca în povești
Cadelnițând belșug de rod și mângâieri
Pe plaiurile noastre sfinte, românești.

Iar lanurile moale unduiau în jur
De Ei tăcere, bunătate și lumină.
Era, de bună seamă, cerul, sus, mai pur
Infiorat de toamna care va să vină.

Și era toată țara hohot alb de floare,
Adulmecai suflarea ei prin tămâiere
Pe undeva, pe sub pământ, tremurătoare
Mocneau izvoarele de lapte și de miere.

O, călători iubiți, atunci, în mine,
A prins îmbelșugarea țării să mă doară
Ca niște rodii scumpe, cântecele pline
Râvneau la ceasul coacerii —și 'ntâia oară,

Cutremurat, dar pacinic ca un arc destins
Spre voi mi-am închinat pe veci comoara frunții
Din chinul turbure, Stăpâne, ce l-a 'nvins
Sufletul Tău copilăresc și bun ca munții.

Voi v'ați pierdut apoi în nesfârșirea țării
Poate spre alte plaiuri, poate către mare
Chemând în prospețimea înserării
Un nesfârșit de pace, binecuvântare.

FATĂ

Deschisă rochia'n evantai de spumă
Te'nalță, floare palidă de fum,
Topite zări de flacără și scrum,
Pe falduri, ca un zâmbet se consumă.

Făptură, umbre-ți dorm pe ochi precum
O claritate de velur, postumă,
Tu te gândești cu inima de brumă
Iar gândurile tale sunt parfum.

O, păr adânc, păduri tulburătoare,
Cum murmurați, discret învingătoare
Acestor fulgere, zadarnic treze!

— Dar spuneți, spuneți gene japoneze,
Ce alb secret ați nins, de somn, să tacă
Sub fruntea voastră limpede, valahă?...

N. CARANICA

VINA

I.

— Nu vă supărați: vizita pe care o anunță domnul prefect va fi o simplă inspecție?

— Așa cred. Abea e de o lună în slujbă și-i străin în partea locului. Vrea să cunoască satele, să se informeze.

— Și în program e și satul meu?

— Desigur. Te-am avizat și oficial. Ori n'ai primit?

— Alaltăieri. Dar credeam că poate fi o greșală.

— Greșală? Pentru ce?

— În Curmătura, domnule pretor, n'a fost încă picior de prefect, nici pe vremea Ungurilor, nici acum. Până la noi nu pătrund nici agenții politici în vremea campaniei electorale. Dumneavoastră sunteți în fruntea preturii de cinci ani și...

— Și nici eu nu am fost încă în sat. E o vină a mea, recunosc. Și o să mă simt foarte încurcat, acum. Nu e plăcut să insoțești pe un superior în sate pe cari nu le cunoști, nu le-ai cercetat. Am crezut să mă reped zilele acestea, dar nu mai am timp. Poimâne începem colindatul în pretura mea. La dumneata nu ajungem înainte de o săptămână. Ai vreme să-ți pui în ordine lucrurile, domnule notar.

— Vreme am, oftă omul înalt și deșirat care stătea în picioare în fața biroului, cu pălăria în mână. Avea o fruntă îngustă; părul sur, zburlit acoperindu-o aproape. Ochiu mici, tulburi, neliniștiți, priveau, din fața pământie, întins la pretorul, — un om pătrat, cu chelia până în creștet, cu brațele scurte aruncate pe birou, ca două cioturi groase.

— Și, sunteți siguri că e numai inspecție? Nu putea crede că pretorul îi spune întreg adevărul.

De când primise avizul, stătuse ca pe jar. Venise la oraș ne mai putând îndura neliniștea și teama, și voise să afle din gura superiorului dacă nu se pregătea altceva împotriva lui. În drum, se jurase să nu ia strop de băutură înainte de a fi vorbit cu pretorul. Dar nu avu curajul să intre în biroul acestuia până nu bău o porție de

rachie tare. Și, de când intrase, se silea să respire mereu în altă parte, să nu-l simtă superiorul că s'a afumat de dimineață.

— Desigur, inspecție va face și la dumneata ca și la alții.

— Dar chestia mea personală? îndrăzni notarul.

— Ce chestie personală?

— Știți Dvoastră...

— Patima dumnitale? Nădăjduesc că nu-l vei aștepta beat pe domnul prefect.

De asta răspund... Dar dacă s'ar cerceta vina mea, cum trăesc de ani... O cercetare disciplinară. Iată de ce mă tem, domnule pretor. Și ca tot omul, am și eu dușmani destui. Indată s'ar înfățișa martori cari să mă acuze.

Pretorul îl văzu așa cum era: slab și deșirat, cu o tristeță grea pe față, inofensiv și nenorocit.

— Eu ți-am atras atențiunea de câteva ori asupra patimii dumnitale, domnule Mureșan. Dar am pornit eu cercetare disciplinară împotriva dumnitale?

— Nu. Inșă, poate, oameni răi să-l fi informat pe domnul prefect, cum trăesc eu și familia...

— Nu. Nu cred. De altfel trebuie să-ți spun că nici la mine n'a venit, în cinci ani, nime să te părăscă. Apoi, lucrările oficiale ți le faci. Nu pare să ai oameni răi, cum spui dumneata.

— Știu și eu? Cum să n'am, când de ani de zile nu mai scap de patima mea? Cred că toată lumea e sătulă de mine. O cercetare disciplinară acum, cu suspendare din oficiu, ar însemna tăerea oricărei nădejdi în viitor.

— Nu-ți mai face gânduri negre. Iată, îți făgăduesc să te iau sub protecția mea. N'o să iese nimic rău din inspecția asta, te asigur.

Notarul Mureșan eși neliniștit. Pentru ce a spus pretorul „sub protecția mea”? Adică tot are lipsă de protecția cuiva? În cazul acesta cine-l mai poate încredința că nu e vorba de cercetarea disciplinară, pe care o așteaptă cu groază de un șir lung de ani? Iși spunea că pretorul are, poate, instrucții dela prefect să nu-i comunice nimic în legătură cu cercetarea disciplinară.

Rătăci multă vreme, fără nici o treabă, numai cu gândurile lui, pe străzile orașului, izbindu-se în trecători...

II.

Gândurile ce-i roiseră în cap nu erau nouă. De șasesprezece ani îl cercetau mereu, uneori mai sprintene, alteori mai greoaie, după cum era aprins de băutură sau treaz. Toate se învăteau în jurul

problemei: pentru ce există omul în lume, și mai ales pentru ce există el? Iar problema aceasta s'a deschis ca o prăpastie în adâncurile din el, înainte cu șasesprezece ani, când i-a murit, în tifos, nevasta, Elisaveta, și l-a lăsat cu trei copii mici, două fetițe și un băiat.

Înainte, notarul Mureșan a fost un om de ispravă, cu simțul realității; nu se pierdea în probleme și gânduri deșarte. Își cunoștea slujba, se pricepea și la economie și, din nimic, o pornise binișor. După șapte ani de slujbă și de căsătorie, își zidise o căsuță, cumpărase câteva jugăre de pământ și ținea în arândă o moșie mai mare. Era domol, cumpănit, cuviincios în vorbă și purtare, și oamenii din sat îl îndrăgiseră îndată ce băgară de seamă că nu-i înșală cu nimic și că le dă sfaturi cumiști. Il ajutau, cu dragă inimă, la lucrarea moșiei, mai cu plata, mai în cinste.

Era un om tăcut și nime nu bănuia șapte ani cât trăi cu nevasta, cât de mult ține la ea. Nici chiar Elisaveta.

Tot satul a rămas cu inima stricată când s'a văzut, după moartea femeii, că notarul nu mai e bun de nimic. În primul an după moartea soției, s'a lăsat de arânda moșiei, rămânând dator proprietarului câteva mii, când înainte câștiga. În anul al doilea și-a dat în parte și moșioara lui. Slăbise și par'că se lungise, deși umbla acum adus de spate. Incepu să încărunțească repede, și se făcu și mai tăcut, și mai închis decum a fost.

La început bea acasă. Nu știa de slăbiciunea lui decât crășmarul Solomon și copilița lui cea mai mare, Anișoara. Aceasta-i aducea băutura, într'o sticlă de bere, învăluită într'o năframă mohorâtă.

Puțini săteni îl căutau acasă. Cei cu treburi veneau la primărie. Iar notarul peste zi, cât ținea slujba, nu bea. Ci numai seara. Și adeseori îl apucase dimineața, la masă, cu ochii pierduți, fără să fi băut întreagă sticla.

Dar, după vre-o doi ani, intra și în crâșmă, după ce isprăvea după amiaza cu serviciul.

Părea că o paralizie progresivă îi mănâncă interesul de casă, de ai săi, de sine însuși, că îi desființează voința. Fața lui căpătă o culoare cenușie, și nu se mai uita niciodată în ochii celui cu care vorbea.

Pustiul începu să se încuibeze în casa cu cei trei copii nevrăstnici. Nu se gândi să ia o slujnică, să-și aducă vre-o rudenie, să aibă grije de casă și de copii.

Anișoara, cu cei șase ani ai săi, ce putea face? Noroc cu o femeie din vecini, prietenă cu răposata. Aceasta le pregătea mâncarea, spăla rufele și, la sfatul și învățul său, Anișoara, la zece ani, știa multe.

Crescuse prea înălțută pentru vârsta ei, dar slăbuță și palidă. Și mai ales o tristeță de moarte se întipări pe fața și în ochii săi. Tristețea crescuse odată cu ea, și la vrâsta de zece ani nime nu o mai văzu zimbînd. Acum, privea cu ochii mari și triști la tatăl său, când o trimețea după băutură. Dar se supunea, și, pe cât putea, o ascundea să nu vadă și cei doi mai mici.

Umblau acum toți trei la școala primară din sat. Subțirei și palizi. Erau copii ascultători și învățau bine. Notarul primi serviciile vecinei, dar nu-i trecu prin gând nici să-i mulțumească. De altfel el mânca puțin, avea o scârbă de hrană. Iși purta deșirarea pe ulițele satului, până la primărie, până la crăsmă. La oraș nu mai mergea decât când era chemat în treburi oficiale.

Oamenii îl judecau în sufletul lor, dar mai mult îl compătăceau. În durerea desnădăjduită, întipărită pe fața lui era ceva ce nu-i lăsa pe oameni să-l batjocorească sau să-l condamne. Ceva ce răspânda înfrângere și pustiu. Câte-o femeie nu se putea răbda să nu spună:

— Cum se poate topi așa, un om! Murmurul porni mai ales după ce crescuseră orfanii și lipsurile își făcură sălaș în mica locuință.

Nici un lucru nou nu se mai adăugă aici după moartea Elisavetei. Nici un scaun, nici o farfurie, nici o haină. Cele două copilițe se îmbrăcau, cum da Dumnezeu, cu hănițe făcute de vecina din rochiile rămase dela moarta. Băiatul tot așa, din haine vechi de ale notarului.

Dar după vre-o patru ani se isprăvi și cu această rezervă. Iar notarul purta, dela moartea soției, același rînd de haine. Ieșiau genunchii prin pantaloni, iar haina în coate era cîrpitură peste cîrpitură.

Veniră vremuri grele, cîștigul lui era tot mai puțin, iar cantitatea de băutură ce o putea dovedi, crescuse înzecit. Aproape toți banii îi da pe băutură, iar în casă lipsa creștea din săptămână în săptămână.

A, ce părăsire și pustiu era în cele trei camere ale locuinței! Nu intra aici femeie sau creștin din sat, să nu simtă un junghiu, și să nu i se strice inima pe o săptămână! Dela moartă rămăseseră puține lucruri. Mobila cu totul necesară, simplă, din lemn de brad, vopsit alb. Abia terminaseră casa și nu avură vreme și mijloace să o și înzestreze. De ani de zile, nime nu mai îngriji această mobilă vopsită prost, decolorată acum. Odăile — cu trei-patru scaune, pat sau masă — erau mai pustii ca și când ar fi fost goale. Aproape nime nu le folosea. Copiii stăteau toată ziua în bucătărie. În odăița cea mai mică, unde bea notarul, era vecinic un miros greu și acru de rachiu și de mucegai.

Mobila aceasta goală era moartă de mult, și nime nu ședea pe un scaun fără a simți o înfiorare. Și orice glas înalt îndată cobora, instinctiv, până la șoaptă.

— Cum poate cineva să se topească în felul ăsta? El nu vede că are copii, și că în pustietatea grea îi cresc copiii ca niște vițe de cartofi în pivniță? Dacă nu mai este dragostea mamei, unde este dragostea tatălui?

Așa întreba vre-o femeie care nimeria aici. Vecina ridica din umeri:

— Se vede că l-a îndobitocit băutura! Pentru ea, pentru nana Marina, notarul nu mai exista de mult. Dacă se gândea la el, nu mai putea face nimic. Din tot satul se pare că ea îl judeca cu mai mare asprime. Ea nu se gândea decât la moartă, și nu vedea decât pe cei trei orfani.

Trecură anii, și copiii trebuiau dați la școală mai departe. Notarul nu dădea nici un semn că se gândește la asta.

Satul întreg începu să murmure.

— Dar ce vrea? să-i lase cerșitori pe drumuri?

— Copiii sunt mărișori. Înțeleg tot mai mult vina tatălui.

— Cine să-i crească de-acum încolo? El nu-și bate capul cu ei.

— Greu nenorocire. Să ferească Dumnezeu să nu mai rămână copii de domn așa.

Greu de înțeles: tot satul se interesa acum de soarta celor trei orfani, dar, din toată inima, nime nu-l putea osândi pe notar. Nu le era numai milă de orfani, ci simțeau că-i cuprinde și pe ei un fel de boală sufletească, un fel de durere mută când îl vedeau pe tatăl lor.

Nu se îmbăta niciodată să se clatine pe drum, sau să nu știe ce vorbește. Și vorbea tot mai sec, tot mai încet. Și din întreaga lui ființă se desprindea ca un aer de desnădejde, care înfricoșa și nu lăsa pe nime să-și bată joc de el.

Nana Marina, vecina, multă vreme nu avu curajul să-i spună notarului că ar fi timpul să-și ducă copiii la școală la oraș. Dar, după ce se incredință că satul întreg e de aceeași părere, convinse pe preotul și pe primarul să stărue pe lângă notar.

Satul întreg rămase mirat și cu sufletul ușurat: notarul primi fără nici o greutate propunerea și toamna își duse copiii la școală. Nime nu știu de unde făcuse rost de bani, cumpără hăinițe copiilor, și-i așeză pe toți trei: fetițele la o școală normală, băiatul la liceu.

Marina se luminează de bucurie ca în ziua nunții sale. Și după plecarea copiilor, continuă să îngrijească de casa notarului.

Adevărata părăsire și pustiul abia de-acum se înstăpâni în cele trei camere. Se așezase par'că în strat fin pe scaune, ca praful, și se prelinse prin crăpăturile ușii și în bucătărie.

Notarul nu avea nevoie de mâncare caldă. Opri pe Marina să-i

mai facă. Trăia, nime nu mai ştia cu ce. Întreg salariul se ducea la oraş, pentru copii.

Notarul Mureşan era tot mai pământiu la faţă, şi înconjura tot mai mult orice societate. Trecea pe uliţele satului cu capul în piept, ca un condamnat. În birt bea singur, într'o odăiţă ce răspundea cu geamurile în grădină.

Copiii nu veniau acasă decât în vacanţa de vară. Din an în an nana Marina, şi cu ea satul întreg, se mirau de copilele albe, tot mai înalţuţe. Se mirau cu un fel de amărăciune în suflet, cu un fel de părere de rău: erau prea subţirele şi palide. Şi, ceeace umplea inima tuturor cu o duioşie amară era înfăţişarea lor în nişte hăiniţe uşurele, abia înfiripate, parcă. Dumnezeu ştie de unde şi de pe ce cunoşteau ţaranii şi ţarancele că rochiţele acele sunt pentru copii săraci. Nu mai erau din sat alţi copii la şcoală la oraş, pentru a putea face o comparaţie. Şi totuşi, când le vedeau pe uliţă sau la biserică, femeile oftau şi ziceau:

— Săracile!

Copilele aduceau o tristeţă nouă în locuinţa notarului: cu cât creşteau, creştea şi tristeţea lor. Se purtau ca nişte umbre prin camere. Copilul era mai nesimţitor: mânca cu şgomot şi stătea, cu ziua de cap, tolănit sub umbra părului din grădiniţă.

Când plecau, toamna, la şcoală, parcă satul întreg răsufla mai uşurat. Nana Marina se tulbura tot mai greu, din an în an: ce se va alege de copilele acelea? De băiat nu-i prea păsa. „Un fecior îşi află el rostul în lume“.

După fiecare vacanţă, notarul Mureşan se ofilea şi mai tare, şi rămânea mai mult lângă sticla cu băutură, luptându-se cu gândurile în jurul vecinicei probleme: pentru ce mai există el în lume? Întrebare ce i se înfipsea în suflet când a simţit răceala de moarte a Elisavetei. Şi fiindcă nu putea răspunde întrebării, nu mai căuta să înţaleagă rostul copiilor săi, şi o toropeală, soră cu moartea, îi măcina ori ce voinţă.

III.

El nici nu-şi dăduse seama că există, până la moartea soţiei sale. Cine era? Ce era? Atunci începu să se pipăe şi se îngrozi de abisul pe care-l descoperi în sine, în jurul său. Multă vreme nici nu-şi mai putu da seama dacă trăeşte sau visează. Fie că era realitate, fie că era vis, abisul acela îl înfricoşa şi-l îngheţa. Până la moartea Elisavetei fu un om ca toţi oamenii: îşi vedea de trebi, trăia în luptă şi muncă, se bucura de o masă bună, de un zâmbet al femeii, de o rază a soarelui, de un gândurit al copiilor mici Bun-admi-

nistrator, aduna bani din ce putea, cumpărase moșioara, făcuse casa, ținu în arândă o proprietate. Avea bucurii și supărări, dujmăanii și prietenii, și vâslea pe valurile vieții spre o țintă vecinic aproape, vecinic înțăleasă. Nu crăpase, în mintea lui, mугurul amar al problemei existenții, trăia în realitate, și ce era dincolo de ea, nu-l interesa, nici nu bănuia.

Dar după ce o îngropă pe Elisaveta, realitatea îi fugi de sub picioare. Se uita prostit la soare, și-i părea că nu mai luminează, nu mai încălzește. Mireasma florilor n'o mai simția, cântecul pasărilor nu-l mai auzia. Copilașii săi ajunseră arătări firave de negură ce se ridică de-asupra bălților.

Privea în haosul ce se deschisese în el, odată cu cea dintâi întrebare transcendentă, ca într'o prăpastie fără fund. Ori ce piatră a gândului aruncată aici, nu avea răsunset, se cufunda în hău. Și, de șaisprezece ani, nu se putea opri să nu arunce mereu aceste pietre, deși știa că nici un răspuns nu-i va veni. În schimb, cu cât treceau anii simțea crescând în el o responsabilitate plină de muștrare. Deși nu se putea lămuri asupra rostului său în lume, simțea că-i vinovat și că vina lui crește mereu.

Părăsirea și pustiul din casă, părăsirea în care își lăsase copiii, mușcau din inima lui în fie care zi, în fie care ceas. Se simțea răspunzător, deși nu avea putere să întreprindă nimica. Se uita la copii ca la niște arătări de neguri, dar simțea că el e de vină pentru că sunt așa de nenorociți. Se pare că aici era temeiul neputinții oamenilor de a-l judeca și condamna. Simțeau instinctiv că notarul numai la aparență e nepăsător. În realitate se dăruia din suferința și de pustiul ce-l pricinuia în jurul său, prin anihilarea voinței.

Purta toate consecințele oprobiului public real, deși acesta nu exista decât în conștiința lui. Vina sa, chestia sa personală, de cari aminti în fața pretorului, nici nu era beția, ci această condamnare proprie, din care nu se mai putea ridica. Ea îl făcea să aștepte în orice clipă o cercetare disciplinară. Ea era motivul pentru care simțea că are dușmani, și că mulți pot mărturisi împotriva lui. Această auto-condamnare îl făcea să nu mai caute în fața oamenilor, să meargă cu capul în piept, să se cufunde tot mai mult în izolare.

Toate lipsurile copiilor sângerau în inima lui, dar nu putea mișca un braț. El era total paralizat de viziunea limpede că până când nu înțelege de ce există, nu mai poate face un pas în viață, nu mai poate fi decât un putregaiu.

Conștiința aceasta era mai mult decât desnădejdea. Și pentru a o mai tulbura din limpezimea ei se dase beuturii. Pentru a scăpa de ea, uneori se îmbăta rău.

Cine i-a adus în minte și inimă această întrebare? Iar dacă i-a venit fără voia lui, fără s'o caute, pentru ce nu-i poate răspunde, sau pentru ce nu poate scăpa de ea? Iată vina lui, chestia lui personală, pentru care căzuse și în beție, și de cercetarea căreia îi era frică.

IV.

Inspekția abia ținu o jumătate de ceas. Hârtiile notarului erau în ordine. Prefectul era un bărbat ca de patruzeci de ani, grăsuliu și vesel. Voia mai mult să câștige simpatie pentru el și pentru partid, decât să îngrozească pe subalterni cu superioritatea lui.

Totuși vederea notarului îl indispușe puțin, nu atât prin înfățișarea deșirată și răspunsurile strict reglementare, cât mai ales prin tristețea ce parcă emana în unde nevăzute din ființa lui.

Nu putu să-i pună decât notă bună, cu atât mai vârtos că prefectul nu-și putea da seama de originea indispoziției lui. Iși pipăi de câteva ori fruntea, adulmecă cu nările în aer ca după ceva străin, apoi declară că bucuros ar lua o țuică la crășma satului, și o îmbucătură.

Pretorul îl încredință că se găsește la birt și una și alta. Notarul, după ce înghiți în sec decâteva ori, îndrăzni să spună:

— Să nu vă supărați, domnule prefect. Să pofțiți la mine.

Pretorul avu o mișcare de opunere, dar prefectul se grăbi să primească.

Era pe la mijlocul lui August. Cerul senin era brăzdat de zborul rândunicilor. Ulițele satului erau pustii. Copiii rămași acasă aveau de lucru prin grădini: merele și perele de vară erau coapte. Căinii dormeau în umbra gardurilor.

În cea mai mărișoară din cele trei camere din locuința notarului, era masa pusă pentru trei persoane. O sticlă cu vin, una mai mică, cu rachiu, pâne, brânză, friptură rece, ceapă, ridichi. Odăița fuse aerisită, ca dealtfel și locuința, de-o săptămână. Nu mai mirosea a părăsire și a pustiu, și totuși prefectul și pretorul, întrând, simțiră ca o strângere de inimă: lipsa, sărăcia te izbea ca un vânt rece. Alături de cele trei scaune dela masă în toată camera nu mai era decât o laviță albă de lemn de brad lângă un perete, și un scrin vechiu, care nu se închidea bine.

Copilele intrară numai decât să-și servească oaspeții. Erau prea subțiri și prea înalte, și hainele nu li se potriviau.

— Copilele dumnitale? întrebă prefectul.

— Da. Amândouă absolvente ale școlii normale. Una de doi ani, alta, se împlinește anul acum, de când a terminat.

— A! făcu prefectul, privind cu inima strânsă la fetele palide ca niște umbre. Nu credeam să fie atât de mari. Și, unde sunt învățătoare?

— Nicăiri, domnule prefect, răspunse cea mai mare. Ne-a fost imposibil să ne căpătăm posturi. Sunt alte absolvente, înaintea noastră.

Prefectul, deși flămând, simțea cum i-a trecut pofta de mâncare. Bău vre'o două păhărele de rachiu, ciupi din brânză, luă un picior de pui, dar nu-l mai putu dovedi. Primpretorul turnă vin, atins și el de jalea mută ce creștea din casa asta.

— Mai ai alți copii, domnule notar? întrebă prefectul.

— Mai am un băiat, absolvent al unei școli inferioare de agricultură. E și el acasă. Nu și-a găsit post.

— Cum se poate una ca asta! Toți trei fără ocupațiune? Ascultă, domnule notar, pe băiat să-l trimit la moșia mea. Pentru domnișoare o să mă îngrijesc să fie numit cu întâi Septemvrie. Prefectul vorbi aproape cu mânie.

— Ai aduce multă bucurie în familie, domnule prefect, zise pretorul. Ori cât ar fi de mulți fără posturi, totuși e o grea nedreptate ce s'a făcut aici.

— N'am avut sprijinitori, domnule prefect, zise fata cea mai mare. Noi vă suntem foarte recunoscătoare. Și o înseninare ușoară se ivi pe obrazii lor, mici și palizi.

Veni și băiatul să mulțumească domnului prefect.

Notarul rămase cu capul frânt în piept, toată vremea. Nu gusta nimic.

Primpretorul mai îndemnă pe prefect să ia din mâncare, să bea un pahar de vin. Notarul nu se mișcă.

Numai când prefectul se ridică să plece, notarul Murășan se deșiră de pe scaun:

— Domnule prefect!

Șeful județului par'că-l și uitase. Il privi mirat, întrebător.

— Domnule prefect! Are dreptate copila: n'am avut sprijinitori, nici ea nici sora-sa, nici băiatul. Și nu numai de acum, dela terminarea studiilor! Iată, dumneata ai adus o sentință împotriva mea, mi-ai sancționat vina vieții mele, fără să mă fi judecat, fără să mă tragi în cercetare disciplinară. Ați făcut ce trebuia să fac eu, tatăl. Vă sunt foarte mulțumitor, domnule prefect. Eu sunt, de mult, un osândit. Și am dus în osândă și pe ai mei.

Prefectul privi întrebător la pretor. Acesta înălță din umeri.

În mașină prefectul zise:

— M'ai prevenit că-i bețiv. Dar la masă n'a băut nimic. Cât am lucrat în cancelarie, n'am băgat de seamă să fie trăznit. A vorbit foarte

limpede, în legătură cu lucrările lui. Ce-o fi voit să spună la despărțire? De ce fel de cercetare disciplinară a vorbit?

— Nu înțeleg nici eu, domnule prefect. Mi se pare că e o manie a lui. Când l-am anunțat că veniți în inspecție a alergat la mine să mă întrebe dacă nu l-a pârât cineva, și nu veți face și cercetare disciplinară împotriva lui. Iși arăta convingerea că toată lumea e sătulă de dânsul!

— Dar n'a venit nime să reclame. S'au făcut arătări la pretură?

— Nu, sunt de cinci ani aici, și n'am avut nici o reclamațiune împotriva lui.

— Cancelaria e în ordine... Atunci, pentru ce se teme de cercetare disciplinară? Nu poate fi nici un bețiv de rând...

— Nu. Spun oamenii că a căzut la patimă numai decând i-a murit soția.

— Dar cum spune el că am adus o sentință împotriva lui? De altfel se poate ca alcoolul consumat regulat, vreme atât de îndelungată, să-l fi tâmpit puțin. În ori ce caz, trebuie să-i așez copilele!

— V'aș ruga și eu, din toată inima, să nu uitați. Am convingerea că nici una din promisiunile ce ați binevoit a face în vremea inspecțiilor, nu vă obligă mai mult decât aceasta.

Prefectul îl privi întâi surprins, neplăcut atins de îndrăzneala subalternului. Dar se gândi la cele două fete, la băiat, la sărăcia din casa pe care abia a părăsit-o, la deșiratul acela uscat, cu fața pământie, și simți iar vântul rece subțire ce adia din locuința aceea.

— Ai dreptate, răspunse el cu căldură, după un răstimp de tăcere. Aceasta e singura promisiune ce mă obligă și în onoare și în conștiință. Și am să le găsesc post.

Dacă ar fi încercat să-i explice pentru ce făgăduiala din urmă îl obliga atât de mult, nu ar fi putut desluși nimic.

I. AGÂRBICEANU

ILARIE CHENDI ȘI ȘT. O. IOSIF

— CÂTEVA AMINTIRI —

Pe Ilarie Chendi l-am cunoscut pe vremea când urmam clasa a șaptea de liceu în Sibiu.

Era în anul din urmă al Seminarului „Andreian”, și la un festival al Seminarului s'a remarcat într'un fragment din „Despot Vodă”, în rolul principal.

La doi-trei ani apăreau cele dintâi încercări literare ale lui în „Rândunica”, „Foaia ilustrată” din Sibiu și, în curând, în „Familia”. Iscălea, la început, *Fidelio*, iar mai apoi cu numele, pe urma unui articol de critică, — cred că cel dintâi, — care l-a încurcat într'o polemică cu d. M. Dragomirescu, și d-sa la începutul carierei de critic literar.

* * *

La Budapesta era nelipsit dela cafeneaua „Mitsek”, sediul studenților români. Răsfoia marile reviste ilustrate, cari nu răsbăteau prin poarta ermetic închisă a seminarului nostru. Saluta cu un zimbet prietenesc, care se preschimba puțin în ironic, în barbișonul lui de Mefisto.

Totuș ne-am întâlnit odată *in arenă*. Un profesor dela Academia orientală, un reneșat de pessimă nuanță, se pregătea să țină lecția de românește, pentru a se strecura la universitate. Iși adusese și elevii dela Academie, ca să-i țină isonul, dar studențimea noastră aflând de lucru, s'a mobilizat la îndemnul lui Chendi. Am fost anunțați și studenții în teologie — eram în etajul de alături — și profitând de o oră de limba ebraică ne-am strecurat într'un ungher. Chendi și alți patru-cinci studenți mai în vârstă se postaseră, cu bastoane, în fața catedrei. Întră comisia, decanul, doi profesori și — candidatul, galben ca un mort.

Decanul anunță, în tăcerea supraîncărcată a camerei, că vom asista la lecția inaugurală a domnului candidat.

Candidatul spuse în ungurește, că va vorbi despre Codicele Vorneșan.

A fost un tumult, cum nu mai auzisem. Toată lumea țipa: „s'auzim în românește!” în vreme ce studenții de lângă catedră băteau tactul cu bastoanele.

Câteva proteste ale studenților dela Academie au fost suprimate, la repezeală, prin câteva perechi de palme. „Nația” era majoritară, de data asta, chiar la universitatea din Budapesta. În zadar încerca decanul să ne convingă, că lecția aceasta nu se poate ținea decât în ungurește, căci ei — cu tot regretul lor — nu înțeleg o boabă românește, înzadar; nu mai era chip să se stavilească lavina pornită. Candidatul a stat trei sferturi de oră cu filele necitite în mâna-i tremurătoare, până ce soneria s'a milostivit să-l salveze din situația penibilă. Manifestanții s'au dat atunci cuviincioși la o parte, aclamând pe decan și membrii comisiei, și huiduind pe candidatul fără noroc.

Sub poartă, candidatul condus de membrii comisiei, pe semne ca să nu fie insultat (dar cine se gândea la așa ceva?) se descoperi în fața lui Chendi și-i spuse în românește:

— Apoi îți mulțămesc, frate Chendi, că mi-o făcuși și asta!

Chendi se plecă, descoperindu-se, și spuse:

— Să-ți fie rușine, ticălosule!

Nu l-am mai întâlnit decât după ani de zile, la București. Pe când am trecut la „Tribuna” din Sibiu, el plecase din redacția „Telegrafului român”, fie pentru încurcăturile ce le avea cu miliția, fie pentru alte încurcături ce și le-a provocat singur, cu seria de foiletoane „Scrisori de Carnaval”, publicate în „Familia”. Față de „Luceafărul”, la început, a rămas în expectativă. Nu credea că se va alege ceva de capul nostru. Abia după vr'o patru ani, când revista se ridicase prin talentul celor grupați în jurul ei, a intrat și el între colaboratori, scriind în „Luceafărul” până în clipele lui din urmă.

Revederea la București a fost emoționantă. Intr'o jumătate de oră a alarmat pe toți cunoscuții ce-i aveam: Șt. O. Josif, Luca Rusu, Ioan Scurtu, Septimiu Mureșan și ne întrunirăm la grădina „Cei șapte Șvabi”.

Cu ce sete căuta vești mai noi din Ardeal, până în cele mai mici amănunte, cât de tremurată îi era vorba, când ne spunea cum îi-e de dor de casă, și cum privea cu Iosif împreună, din vârful Omului, văile Ardealului acoperite de o străvezie pânză de neguri!

Foarte puțini din intimitii lui au cunoscut această latură duioasă a temutului critic.

Biografia lui Ilarie Chendi nu se poate scrie fără a cunoaște și această latură atât de sensibilă și vulnerabilă.

Seria lui de articole politice, publicate în „Tribuna“ din Arad, atât de judicioase, dovedesc spiritul lui ager și o caldă dragoste de neam. Cine mai știe din generația de azi, *cum* semna el articolele politice? Și cine își mai aduce aminte de minunatele lui foiletoane, publicate tot acolo sub titlul „Scrisori către Adrian“ și cine mai știe azi, că cel mai frumos foileton al lui s'a scris tot acolo sub titlul „Din prag“?

E cel mai sentimental din toate foiletoanele lui. „Cade perdeaua între veac și veac“ spune la început. (E vorba de trecerea din veacul al 19-lea la cel al 20-lea).

O confesiune personală și o înșiruire a curentelor, cari despart cele două veacuri.

La citatul:

Floare fui
Floare trecui,
Dragostea nu o știu.

Autorul își amintește: „A da, dragostea!“ Și se revoltă împotriva acestui demon, care i-a otrăvit vieța.

Și termină: „Sunt un pribeag, care nu mai crede în legenda Fenicelui — *Ave Mors*“!

* * *

Când m'am întâlnit, pentru întâia oră cu Iosif la București, eram ca doi prieteni vechi. Ne cunoșteam din scrieri, din volumele apărute la Budapesta, în editura „Lucefărul“-ui și din câteva cărți postale, ce am schimbat. Volumul lui, „Patriarhale“ a fost primit în Ardeal, ca un adevărat eveniment literar.

„Sămănătorul“ și „Lucefărul“ curgeau în două alvii paralele, fără să fi fost, dela început, nici un nex causal între înființarea acestor două reviste, cum susțin, în necunoștință de cauză, chiar destoinici critici literari ai noștri.

Intr'o discuție, la o masă prietenească în București, mi-am exprimat dorința de a trece și eu la ei. Un entusiasm fără margini îmi clocotea în piept, ca oricărui ardelean, care vedea pentru a doua oară Bucureștii.

Chendi, Luca Rusu și Iosif, schimbară o privire fugară, pe care n'am scăpat-o, urmând să-mi dau seama de ea, mai târziu.

— Nu, prietene, spuse el domol, voi sunteți foarte bine acolo. Mai avem atâtea lucruri de isprăvit mână în mână, căci tot se vor împlini odată versurile mele:

Eu văd, Austrie, cum se darmă
In flacări vechiul tău imperiu.

Am tăcut cu toții.

Aveau și ei dreptate. Dar ce depărtare era dela entuziasmul nostru până la realizarea lui, în care credeau, pe atunci, doar câțiva vizionari!

La serbările semicentenarului Astei din Blaj, când toți oaspeții erau la bal, sau la banchete, am rămas numai amândoi, până târziu în noapte.

Am discutat despre volumul lui de „Tălmăciri“. Mi-a vorbit cu entuziasm despre Heine, pe care el îl socotea cel mai mare liric al literaturii universale. Apoi l-am întrebat: — Să-mi lămurești colaborarea ta cu Anghel în „Caleidoscopul lui A.Mirea“. Cum scrieți voi? Căci din colaborarea voastră ese la iveală un al *treilea*, care nu seamănă nici cu tine, nici cu Anghel. Am urmărit scrisul vostru și n'am descifrat decât o singură strofă, care este cu siguranță a ta:

Și m'am gândit la anii mei pustii
Și l'ale mele'mprăștiate cânturi.
Așa mi-am rupt eu sufletu'n fășii,
Și l-am svârlit la cele patru vânturi.

El răspunse într'un târziu și observai, cu regret pentru întrebarea mea, că gândurile lui sburau aiurea.

— Da, strofa aceasta este a mea în întregime. Ei, colaborarea era așa. Discutam câte un subiect, pe urmă unul începea să-l scrie pe un petec de hârtie, fără să-l termine. Continua celalalt și apoi îl refăceam împreună. Dar altceva voiam să-ți spun...

Înțelegeam, pentru a doua oară, ce mare greșală făcusem cu întrebarea mea.

— Nu, spuse el, tocmai bine că ai adus vorba, căci altfel o aduceam eu. Sunt pe lumea asta și oameni ingrați, chiar prieteni ingrați. (Eram la 1911)! Dar această ingratitude pe mine nu mă poate atinge. Iubești o femeie? Eu iubesc *sufletul ei*, și trupul ei nu mă privește. Înțelegi?

— Nu.

El rămase surprins.

— Bine, prietene, stai să te lămuresc.

Și începu o lămurire lungă, a cărei concluzie era tot că poți să iubești numai sufletul unei femei, fără să-ți pese de trupul ei.

M'a întrebat pentru a doua oară, dacă am înțeles. Am răspuns, ridicând din umeri.

— Așa va fi fost pe vremea trubadurilor... Știi și eu?...

Ochii lui negri și mari se aprinseră.

— Va să zică tot mă înțelegi, măcar pe jumătate!

Și discuția se întinse până spre ziuă, când oaspeții se inapoiau veseli, sub lumina rozalbă a crepusculului...

* * *

S'au prăbușit amândoi în plină vigoare de muncă, în aceeași zi.

Iosif, înainte de a-și închide ochii, a avut mângăierea supremă de-a auzi prin geamul deschis al spitalului, acordurile tumultuoase ale trupelor, cari plecau spre Bulgaria, cântând Marșul scris de el: „Veniți viteji apărători ai țării”...

Era la 1913...

AL. CIURA

CÂNTEC

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mi-e cântecul de neguri plin

Ca zarea cu lăstuni.

Ca ciuturi pline de venin

Mi-s cântecele care-ți vin

În palme, să le-aduni.

Mi-s cântecele flori de spini:

Să ți le prinzi sub sâni.

Le-am rupt otrava din grădini

În care trec cu pașii lini

Tăceri cu ceru'n mâni.

Mi-e cântecul în cer crescut.

Din toamnă l-am cules —

Sub sâni să ți-l anini durut.

Mi-e veșted cântecul în lut,

Ca luna peste șes.

YVONNE ROSSIGNON

SCULPTORUL ROMUL LADEA

O conștiință de sine și o luciditate în cari își au loc cu egal aport optimismul și înțelegerea, este sculptorul Romul Ladea.

L-am găsit lângă noi în momentele când desorientarea creștea dungi aspre în tinerețea noastră — și de atunci a rămas mereu punctul nostru de reazim.

Scump la vorbă și mândru, ca un alt „Ioan Bob din Ticvanul mic“, acest singuratec zgrunțuros și opac în aparență a știut totuși să se apropie de noi, să ne înțeleagă și să se facă înțeles.

Și a fost destul pentruca din momentul acela privirile noastre să-l urmeze și fiecare vorbă, fiecare bucată de lut — trântită cu o dezolantă indiferență, — să deschidă în noi porți de lumină.

Romul Ladea nu cunoaște timidități, iar ezitarea i-o bănuiești doar în respectul mare pentru *formă*. Această valoare s'a confundat la el cu însăși viața. Dincolo de ea mai rămâne doar zâmbetul său în care cuprinde tot disprețul pentru oamenii cari nu cunosc această iluminare.

Un instinct sigur i-a purtat pașii și a canalizat fluidul de energie ce-i colcăia în suflet spre concepția sa de acum, în cadrul căreia îl vom vedea crescând cu încetineală dar și cu o invincibilă dârzenie. A înțeles și ține să mărturisească adevărul că un popor nu poate dispărea înainte de a-și fi afirmat virtualitățile. Acea focoașă lavă a cărei erupție ridică din adâncuri obscure, colonade albe și temple, sculptorul Romul Ladea a descoperit-o poporului nostru.

Dar problema nu era simplă. Antemergătorii s'au ocupat numai incidental și atât de naiv încât efortul lor nu putea însemna și un reazim eventual. Contemporanii, după ce n'au avut curajul unei totale sincerități au sfârșit, unul câte unul, în a pastișa stângaci valorile apusene. Totuși acestui colțos țaran i-a fost ușor să ignoreze oamenii arătați cu degetul.

După o trecere de câteva luni prin Paris, unde se pare că a avut grave ciocniri de principii cu Brâncuș-magul alb, care îl aciuieste îndrăgostit de felul cum Ladea știa să cioplească într'o peatră, s'a

întors aici în Ardealul vitregit, unde suferința îndelungă a determinat un strat de primară și robustă spiritualitate.

Și-a îndreptat preocupările spre materialul anonim, pipăind cu mâinile lui crestăturile porților, ușile și stranele bisericuțelor de lemn, transfigurat de marea descoperire pe care o simțea și o trăia din plin.

Nu era de ajuns ca arta să fie românească prin subiect, trebuia imprimată formei însăși esența specifică. Și pentru aceasta Romul Ladea face un pas înapoi, caută o apropiere de simplitatea crestăturilor, de meșteșugul cioplitorilor anonimi. Forma capătă cu timpul un caracter arhaic, iar tratarea materialului devine ascetă și sobră.

Acest punct de vedere strict plastic l-a urmărit cu atâta tenacitate și voință încât fondul lucrărilor sale suferă de o închistare; îi lipsește acea fluiditate expresivă, valoare care definește însăși esența artei. Din această epocă de început au rămas doar câteva reliefuri și unele studii de cap și nud. Dar repet, aceste lucrări nu au integritatea trebuitoare. Rămâne numai cadrul impunător în care figurile sunt schițate în largi planuri.

În rezumat, activitatea sa până la acest punct se limitează la studii. Abia după ce își definește caracterul formei, ceea ce îi va da atitudinea personală în plastică, Romul Ladea tratează un subiect. Și acest subiect nu putea fi decât cel ales: *un țăran din Banat*.

Desigur că toată preocuparea anterioară n'a fost limitată strict la valorile plastice, ci într'un mai larg cadru a căutat să cuprindă toate fețele problemei.

Acest cap de țăran, este analizat întâi în elementele sale constitutive; punând în lumină întregul complex al caracterului, cu toate particularitățile rasei, cărora le atribue continuitatea exclusiv dacică, apoi, fondul sufletesc al țăranului din Banat pe care Ladea îl cunoaște așa de bine, având profunde afinități de spirit cu el. Firește, trăsătura de fond rămâne cinismul cunoscut al bănățenilor, apoi forța vitală pe care o exprimă cu o putere de monumentală proporție.

La Romul Ladea expresia nu rezultă din mișcare în sensul lui Mestrovici de ex., nici din tratarea materiei cum e cazul lui Rodin, ci dintr'o proprie arhitectonică în care elementul constitutiv rămâne forma cu dimensionalul ei geometric pur sculptural.

Și, fac aici o paranteză pentru a releva apropierea sculpturii lui Romul Ladea de aceea a lui Brâncuș.

Această îmbinare de planuri neted făcute, acest echilibru geometric al ansamblului, precum și degajarea formei de materia obiectivă, situată într'o proprie existență spirituală, sunt în perfect acord — deși pe alt plan — cu plasticul lui Brâncuș. Amândoi trăesc liniștea formei, încadrându-se în cuprinzătoarea concepție a staticeii.

Căutându-i în urmă vor fi găsiți la acelaș isvor; unul urmărind cu ochii albi de soare vârful nemaisfârșit al *piramidei*, iar cel din urmă, aspru la față, încercând o înțelegere a rezistenței *stinxului* peste vremi.

Și cu aceasta voi încheia, cu regretul de a nu fi putut limpezi mai mult opera acestui sculptor, acest început de prefaceri în care cu toată luciditatea înfăptuirii rămân părți umbroase peste cari nu poți trece decât dăruindu-ți întreaga credință.

ION VLASIU

ÎN GÂND

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Te-am plăsmuit în gândul meu nătâng
Frumoasă, ireală, zâmbitoare,
Cu ochi de vis, cu pletele de soare —
Icoană'n care visele-mi se strâng.

În ceasul când pe lume se coboară
Perdeaua nopții peste vechi dureri
Să moară'n mine geamătul de eri
Și umbra ta s'o simt cum mă 'mpresoară.

Și-atunci când clipa îmi va fi pustie
Iar visul frânt și putred de venin,
Pios îngenunchia-voi să mă 'nchin
Și'n tine să recad pe veșnicie.

CONST. ȘTEFANIU

CEAS DE NOAPTE

M'a strigat pe nume parcă cineva
Și nu-i nimeni, nimeni nu-i pe-aproape;
S'a ivit un strop de vis sub pleoape,
Tremurat și proaspăt ca un fulg de nea.

Mi se frâng de geamuri razele de lună,
Bolovani de gânduri noaptea'n mine pune,
Clopotul nădejzii a 'ncetat să sune
Și-a plesnit în suflet cea din urmă strună.

Cine plânge'n mine, cine plânge-afară?...
Am fugit de noapte și-am intrat în ea;
Undeva în suflet mi-a căzut o stea
Și-a murit norocul meu în astă seară.

Cine să mă strige, cin' mă cheamă oare?...
Mi se frâng în suflet razele de lună.
Parcă simt pe-aproape cineva cum moare
Și-a plesnit în suflet cea din urmă strună.

CONST. ȘTEFANIU

PROBLEMA PSIHANALIZEI JUDICIARE

I. Chestiunea aplicării metodei psihanalitice la procedura judecătorească a devenit de actualitate la noi în țară, în urma apariției lucrării d-lui Petre Pandrea intitulată: *Psihanaliza Judiciară*¹⁾. După distinsul publicist, psihanaliza judiciară ar fi „o nouă disciplină științifică” consistând într’o „aplicație la interogatoriul judecătoresc a mijloacelor tehnice de sondare a sufletului uman, găsite de școala psihanalitică” (p. 5). Înainte de a vorbi însă despre eventuala utilitate a științei lui Freud pentru investigațiunile judiciare, credem că nu va fi fără folos să schițăm întâiu, în câteva cuvinte, orientarea actuală a psihanalizei, îndeosebi, pentru că doctrina lui Freud este foarte puțin cunoscută la noi, — vorbim de o cunoaștere serioasă, aprofundată, — în schimb însă, e cu atât mai mult *discutată*. Mulți scriitori români utilizează în operele lor descoperirile psihanalitice, într’o formă mai mult sau mai puțin discretă, în schimb oamenii de știință, inclusiv medicii, sunt cu atât mai sceptici în privința valorii ei.

Sunt două mari dificultăți pe care le întâmpină acceptarea doctrinei lui Freud. Întâiu, o cunoaștere superficială a ei, nu face decât să te îndepărteze de ea și numai un studiu îndelungat te poate „converti”.

Dar chiar o lectură mai îndelungată rămâne fără rezultat, dacă îi lipsește cetitorului capacitatea de a pătrunde spiritul psihanalizei — o însușire, care se găsește foarte rar. Și nu e de mirare, căci freudismul tratează despre fenomene sufletești care îndeobște sunt necunoscute: *fenomene inconștiente*. Ori omul judecă toate lucrurile cu rațiunea sa conștientă, cel puțin așa crede el, și atunci nimic mai firesc, ca el să fie refractar pătrunderii unei științe care vorbește numai despre ceace se petrece în el *dincolo* de judecata și de actele lui conștiente. De aici puternicele *rezistențe* pe care le întâmpină psihanaliza în toate cercurile intelectuale, care arată o deosebită predilecție de a trece peste ambele obstacole, amintite mai sus, îngro-

¹⁾ Editura Cultura Românească. București, 1934.

pând știința lui Freud în noianul de idei preconcepute ce s'au format în jurul ei. În lumea juridică, psihanaliza este aproape cu totul necunoscută, și de aceea înainte de a vorbi despre aplicațiile ei în acest domeniu, vom încerca să demascăm câteva dintre prejudecățile cele mai curente, de o mie de ori mai răspândite decât însuși freudismul.

Psihanaliza se prezintă sub un aspect multiplu. La începuturile sale, ea a fost numai o *metodă psihoterapeutică* în bolile mintale; cu timpul, domeniul ei s'a lărgit și ea a devenit o *nouă metodă de investigație în psihologie*, iar azi, ea este o *disciplină științifică* cu numeroase aplicațiuni în filosofie, teologie, sociologie, literatură, pedagogie, și — last not least — în criminologie.

Intreg materialul științific adunat de psihanaliză până astăzi se bazează pe studiul viselor, dar mai cu seamă pe cel al psihonevrozelor; acestea din urmă formează sursa ei inițială și de sigur cea mai importantă. Eficacitatea ei terapeutică în aceste turburări psihice, piatra ei de încercare, nu ne poate fi indiferentă, cu atât mai puțin, cu cât domnul Dr. Stănescu scrie următoarea frază, utilizată de unii ca un *document* împotriva psihanalizei: „eu, deși am frecventat foarte multe clinici de psihiatrie și de neurologie, atât în țară, dar mai ales în străinătate, n'am întâlnit bolnavi mintali vindecați sau cel puțin ameliorați prin această metodă...²⁾”. Cu alte cuvinte, toată psihanaliza nu ar fi decât — o șarlatanie!

Ca răspuns la această frază, noi ne vom mulțumi a înșira doar câteva fapte: Sigmund Freud este profesor la facultatea de medicină dela Universitatea din Viena unde, desigur că n'ar fi tolerat un fantast; în Franța, mult timp refractară doctrinei psihanalitice, aceasta din urmă a devenit un obiect de predare la facultatea de medicină din Paris; la Berlin, există un *institut psihanalitic* (policlinică), care în 1930 a publicat cu ocazia împlinirii primului deceniu (!) al existenței sale, o amănunțită dare de seamă, însoțită de date statistice precise despre rezultatele terapeutice obținute: din 333 de cazuri (analize terminate) 190 ameliorate și 98 complet vindecate!³⁾. Să mai vorbim de numeroasele cazuri publicate de medicii psihanalisti din țară: C. Vlad, București, G. Retezeanu, Cluj, etc. etc. — tot atâtea dovezi palpabile și ușor accesibile despre eficacitatea și valoarea științei lui Freud? Dar însuși D-l Stănescu ne vine în ajutor cu o flagrantă contradicție relatând, după citatul de mai sus, „cazuri de fobie diag-

2) Dr. I. Stănescu: *Psihanaliza în vederile medicinei legale*. Tip. Cultura, București, 1933.

3) *Zehn Jahre Berliner Psychoanalytisches Institut*. Edit. Deutsche Psychoanalytische Gesellschaft, 1930.

nosticate și tratate cu foarte mult succes prin metoda lui Freud, de către Dl. Dr. Vlad...” și de această dată autorul (Dl. Stănescu) „il crede pe psihanalist”, accentuând însă la urmă, că „in toate cazurile de perversiuni sexuale se găsește la bază un fond solid de debilitate mentală”! (p. 23—24). — Bietul Socrate, Oscar Wilde, André Gide, . . . și noi care-i credeam filosofi, artiști autentici!

Cele spuse mai sus ne scutesc, credem, de a mai combate celelalte „argumente” ale D-lui Stănescu . . .

Dar obiecțiunea cea mai curentă, care se face psihanalizei este în legătură cu așa zisul *pansexualism* al ei. Această prejudecată, cea mai răspândită dintre toate, nu e nevoie să fie combătută cu argumente, ci, credem că i se cuvine doar o explicație, mai mult istorică.

Precum am spus, psihanaliza a luat naștere și s'a dezvoltat în cadrele terapiei psihiatrice. Freud, studiind prin noua lui metodă diversele psihonevroze, a dat peste un factor comun în etiologia lor: tulburări de natură sexuală. Atenția lui se îndreptă atunci asupra instinctului sexual, descoperind *sexualitatea infantilă, complexul lui Oedip*, etc. Materialul ce a rezultat din aceste sondajii, era atât de nou, de un caracter atât de revoluționar pentru lumea științifică și laică, încât psihanaliza a ajuns în scurt timp la celebritate, mărîtă încă prin criticele și discuțiile aprige la care ea a dat naștere. Astfel, și accentuăm asupra acestui punct, faima științei freudiene s'a format în această fază evolutivă, când preocupările ei erau îndreptate asupra importanței factorului sexual, pentru dezvoltarea individului, factor așa de mult neglijat până atunci. În felul acesta a devenit sexualitatea, marca distinctivă a psihanalizei!

Dar mai târziu (1916) în legătură cu studiul tendinței de repetiție (*Wiederholungszwang*), Freud scoate în evidență al doilea factor esențial din dinamica psihismului uman: *instinctele de agresiune*. Importanța ce s'a dat acestui impuls în studiile psihanalitice, a devenit din ce în ce mai mare și Freud, vorbind în ultima sa carte: *Neue Folge der Vorlesungen . . .*⁴⁾ despre restricțiile aduse de cultură și de societate instinctelor individuale, precizează că „ceea ce am constatat noi referitor la instinctele sexuale, se potrivește în aceeași măsură, sau poate chiar într'o măsură mai mare, instinctelor agresive” căci „moderarea agresiunilor sale este cea dintâiu și poate cea mai grea jertfă pe care o poate pretinde societatea dela individ” (p. 153).

Prin urmare e clar ca lumina zilei: primatul sexualității aparține unei faze evolutive, de mult depășită, a freudismului și deci a mai vorbi azi despre pansexualismul psihanalizei înseamnă pur și simplu

⁴⁾ Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Wien, 1933.

a nu o cunoaște, sau cel puțin, a nu-i cunoaște stadiul actual al evoluției ei.

Dacă odată toate nevrozele erau considerate ca o satisfacțiune compensatorie a unei cantități de *libido* (refulată), azi se admite, că ele pot avea la bază cel puțin în aceeași măsură și o agresiune refulată, sau în general, tendințe asociale latente, neelaborate din cauza inhibițiilor factorilor morali din individ. De aici au pornit cercetările criminologice ale psihanalistilor, care au arătat, că aceeași impulsivitate, care manifestată, poate da naștere unei crime, refulată fiind, poate cauza tulburări psihice profunde — fraza rămâne valabilă și inversată — și că deci profilaxia psihonevrozelor (care în marea lor majoritate nu sunt recunoscute azi ca boli, ci ca „obiceiuri ciudate”, „capricii”, etc.) este în același timp și unul dintre cele mai eficace mijloace de prevențiune a criminalității.

Din cele spuse până acum s'a putut constata că psihanaliza a aprofundat întâi cele două laturi *urâte* ale sufletului omenească: *sexualitatea* și *agresivitatea* (instinctul destrucțiunii). Aceste două instincte sunt factorii genetici ai incestului și paricidului (omuciderii), cele mai mari crime pe care le poate comite omul și care, întotdeauna au fost considerate ca atare de societatea omenească din toate timpurile și locurile.

Dar dacă psihanaliza a studiat aceste două tendințe ale complexului oedipian, este oare îndreptățită a treia obiecțiune critică mai importantă, ce i se face și anume: „neglijarea elementelor morale”? Constitue aceasta „un punct slab al freudismului” cum susține însuși Dl. Pandrea, adept al științei lui Freud? (op. cit. p. 58).

Trebue să recunoaștem că partea filosofică din opera profesorului vienez este disolvantă, deprimantă; pesimismul lui empiric, lasă un gust amar în sufletul cititorului neavertizat... Dar această atitudine subiectivă a lui Freud în fața vieții nu atinge întru nimic valoarea obiectivă a freudismului și cu atât mai puțin a *psihanalizei*, care a depășit cu mult sistemul personal al fondatorului ei, corectând multe din greșelile și îndeosebi, exagerările lui. Distingiunea aceasta este foarte importantă, dar spațiul nu ne îngăduie să insistăm asupra ei.

Să vedem acum, dacă sub raport obiectiv se poate vorbi de neglijarea elementelor morale, din partea *freudismului* chiar.

Precum am arătat, psihanaliza la început și-a îndreptat toată atenția asupra *elementelor refulate*, pe care le-a găsit în psihismul înconștient. Cu timpul însă, cum era și firesc, a început să studieze mai de aproape *factorii refulanți*. La început se credea, că refularea este opera conștientului, sinonim cu „conștiința”, „eul social”. Mai

târziu, Freud ajunge la concluzia, că refularea o produce „eul ideal”, care se formează încă în prima copilărie⁵⁾. Apoi, în *Massenpsychologie und Ich-Analyse* (1921), dar îndeosebi în „*Das Ich und das Es*” (1923)⁶⁾ eul ideal, numit și „supra-eu”, devine centrul cercetărilor lui Freud. El concludă că această „scară înăuntrul eului” este profund ancorată în inconștient!; că ea rezultă (de sigur nu exclusiv) din identificările post-oedipiene și că este reprezentantul intrapsihic al autorității părintești, însumând toate tendințele morale, sociale, cu alte cuvinte, tot ce e înalt, sublim în om (vol. cit. p. 363—365).

De acum cercetările tuturor psihanalistilor se îndreaptă spre studiul funcțiilor acestei instanțe morale, a supraeului. Una dintre aceste funcțiuni este cunoscută în general sub numele de „conștiință”.

Se descoperă însă și alte funcțiuni: *simțământul de culpabilitate, inconștient* (Freud), *tendința de mărturisire* (Reik) și îndeosebi *autopuniția*, (mult aprofundată de școala franceză), care a dat apoi studiilor psihanalitice o amploare nebănuită. Nevrozele, a căror cauză este conflictul între tendințele morale și instinctele primitive, sunt considerate acum ca verdictul unei „*justiții interioare*” (Allendy) executând o adevărată „pedepsire în regie proprie”, cum spune Reik⁷⁾, și având toate elementele represiunii penale: crimă (tendințele sau faptele imorale refulate) o legiuire proprie (totem și tabu, talionul, etc.) un judecător sever (supraeul) care pronunță sentințe de condamnare (simțământul de culpabilitate) și pedeapsă (formele clinice ale nevrozelor, unele sinucideri, care sunt expresia supremă a talionului; destinele tragice, autodenunțările false, etc. etc.). Concluzia actuală a psihanalizei este deci că alături de justiția de Stat există în profunzimele sufletului omenesc o *justiție interioară*⁸⁾, mai severă uneori decât cea mai teribilă represiune socială, din câte a existat vreodată. Agenții săi sunt instinctele de agresiune, care, nefiind exteriorizate, se întorc împotriva individului, transformându-se în tendințe auto-destructive (Freud).

Astfel, credem că e anacronic să se atragă atenția psihanalistilor, că „în penumbra subconștientului, alături de viermii dorințelor egoiste, există și porumbelul alb al credințelor bune!” (P. Pandrea, op. cit. p. 58). În realitate, din investigațiunile psihanalizei reiese că omul

⁵⁾ Cf. Freud: *Einführung des Narzissmus*. 1914.

⁶⁾ V. operele citate aici în volumul, Freud: *Theoretische Schriften*. Intern. Psych. Vlg. Wien, 1931.

⁷⁾ Dr. Th. Reik: *Geständniszwang u. Strafbedürfnis*. Int. Psych. Vlg. 1925, p. 135.

⁸⁾ Cf. una dintre cele mai frumoase cărți din literatura psihanalitică: Dr. R. Allendy: *La justice intérieure*, Ed. Denoël et Steele, Paris, 1931.

este infinit mai rău și infinit mai bun decât se credea până acum, adică aceste investigațiuni au avut ca urmare o lărgire a cunoașterii structurii noastre sufletești.

II. De îndată ce psihanaliza s'a dovedit atât de utilă în cercetările criminologice, firesc s'a pus întrebarea dacă mijloacele tehnice, cu ajutorul cărora ea reușește să descifreze tainele cele mai ascunse din sufletul bolnavilor, dacă acestea n'ar fi proprii pentru descoperirea vinovăției faptice a delicvenților, mai bine zis, a bănuiților. Cartea D-lui Pandrea, scrisă într'un stil elegant, cu elastice mlădieri a frazelor, — o carte plăcută de citit, — răspunde la această întrebare cu un „da” categoric. Găsim însă că argumentele aduse pentru susținerea acestei teze nu sunt de loc convingătoare. Înainte de toate, după părerea noastră, conținutul lucrării nu acoperă titlul. Autorul, presărând interesante gândiri personale, ne dă în cartea sa mult material psihanalitic, face multă psihanaliză literară, uneori filosofie juridică (titlul al patrulea) sau psihologie criminală (analizând operele lui Dostojevski) — dar foarte puțin din ceea ce s'ar putea numi „psihanaliză judiciară”.

Titlul întâi, în afară de primele trei capitole introductive, conține o spicuire, foarte reușită, din acea carte a lui Freud care este cea mai aptă de a convinge pe cineva pentru psihanaliză și anume: *Zur Psychopathologie des Alltagsleben*. (Int. psych. VIg. mai multe ediții). E vorba de lapsus-uri, erori de lectură și de scris, uitarea și acte simptomatice, fenomene, prin care se trădează dorințele ascunse, inconștiente ale cuiva. E cert că cunoașterea mecanismelor acestor „scăpări” nu poate fi inutilă pentru judecători și s'ar putea face chiar, cu timpul, o colecțiune de asemenea greșuri, observate la delicvenți. . . . Freud, în cea dintâiu serie de *Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*, ne-a dat deja un exemplu de lapsus calami din domeniul criminalității: un asasin H. . . , care utiliza culturi de bacterii pentru executarea omorurilor sale, scrie către institutul care i le furniza (de bună credință) despre „încercările sale făcute asupra oamenilor” în loc de „încercări făcute asupra cobailor sau altceva”⁹⁾. Greșelii nu i s'a dat importanță, dar astăzi, știindu-se că fiecare lapsus de acest gen este manifestarea unei idei sau dorinți refulate, el de sigur ar trezi serioase suspiciuni.

Am reprodus noi acest exemplu la care am putea adăuga și altele din literatura psihanalitică, dar, spre surpriza noastră, Dl. Pandrea, în tot cuprinsul lucrării sale, nu ni-l dă nici pe acesta și nici un alt

⁹⁾ Op. cit. Int. Psych. VIg. 1930, p. 67.

exemplu de greșuri din domeniul criminalisticii. Se afirmă că „actele simptomatice sunt mai numeroase la delicvenți” (p. 59), că „știința interpretării lor este de extraordinară importanță la interogatoriile judecătorești” (p. 125), fără a ni se aduce un singur argument în favoarea acestor susțineri.

În ultimul capitol al titlului „psihanaliză judiciară”, autorul ne vorbește despre cele două metode întrebuintate în psihanaliză: *metoda asociațiilor libere* și *metoda cuvintelor inductorii*, care ar avea menirea să servească ca mijloace tehnice la interogatoriile judecătorești, adică, pentru a „extrage delicventului dovezi ce militează în sensul vinovăției sale”. Autorul, D-l Pandrea, a făcut personal experiențe cu aceste metode, dar și de această dată asupra unui elev, care n'a avut nici un conflict cu justiția! (Cel puțin, așa reiese din expunere).

Mărturisim că am încercat și noi ambele metode, studiind pe ucigașa Șimon Nastasia, din comuna Feleac, condamnată acum de Tribunalul Cluj la 10 ani muncă silnică pentru omorirea bunicei sale. Am găsit la criminală o „fixațiune” extrem de puternică față de bunicul ei paralytic, pe care-l îngrijea cu un devotament ce trece orice închipuire... În același timp, o ură puternică față de bunică și soră, aversiune pe care nu reușia să o disimuleze: o configurație tipică, având rădăcini în complexul lui Oedip (invers). Cât despreuciderea bunicei, bănuita nega cu convingere, fără a comite un singur lapsus (!), fără a da vreun semn de căință, măcar inconștient... Faptul se explică prin suferințele continue pe care le-a îndurat ea înainte de comiterea abonimabilei crime — suferințe care, înainte forului ei launtric, au absolvit-o de crimă. Nu putem intra în detalii, în orice caz însă, convingerea la care am ajuns noi în urma acestei încercări este că, *investigațiunea psihanalitică este improprie descoperirii vinovăției faptice la delicvenți*.

În titlul al doilea din lucrarea sa, D-l Pandrea se ocupă de „explicarea psihanalitică a palimpsestelor lombroziene” adică a inscripțiilor și desenurilor delicvenților, relevate pentru semnificația lor psihologică. Autorul utilizează literatura criminologică curentă (Lombroso, Prinzhorn, Heindl) din care evident că nu pot lipsi considerațiunile psihologice, pe care le redă și D-l Pandrea adăugând, că palimpsestele își au obârșia în „necesitatea inconștientă a eliminării toxinei psihice prin mărturisiri orale sau grafice” (p. 74). Credem și noi că psihanaliza ar putea contribui mult la descifrarea palimpsestelor, dar... autorul nu ne dă nici un exemplu de explicare psihanalitică a lor.

Sub titlul „Cartea de vizită a delicvenților”, D-l Pandrea atinge

în treacăt două probleme psihologice extrem de interesante. În legătură cu cea dintâi, indicată prin titlu, autorul observă, foarte corect, că uitarea diferitelor obiecte la locul comiterii constituie „acte simptomatice” rezultând din „discordia dintre cele două euri” (eul primitiv, asocial și eul social-moral) și că ele sunt expresia tendinței inconștiente de auto-demascare. Nu pare neverosimilă nici afirmațiunea că aceste cărți de vizită ar exprima chiar „dorința obscură de revenire pe locurile crimei” (p. 80—83). Aceasta din urmă, revenirea la locul comiterii, este unul dintre cele mai tipice și în același timp, cel mai neînțeles și misterios fenomen din câte întâlnim în domeniul criminalității. Explicările de până acum (de exemplu cea a lui Wulffen) sunt așa de superficiale, încât ele dovedesc doar că resursele psihologiei curente sunt insuficiente pentru explicarea acestui obicei al criminalilor, și îndeosebi al asasinilor . . .

Primele opt „capitole” din cartea D-lui Pandrea apăruseră deja în revista „Viața Românească” (luna Octombrie 1926). Atunci D-l Pandrea explica acest fenomen prin *legea eternei reveniri* a lui Platon și Nietzsche, prin „voluptatea fatală a reîntoarcerii pe drumuri ascunse”. D-l Dr. C. Vlad a adus mai târziu în art. „Eterna revenire” (Viața Rom., Febr. 1927) importante corecturi explicării D-lui Pandrea, arătând că „așa de simple chiar nu sunt fenomenele sufletești” și că „revenirea este o descărcare a unei tensiuni psihic-afective prea mari printr'o serie de șocuri descrescânde”. Dar partea cea mai importantă, după părerea noastră, din articolul D-lui Vlad, și nereprodusă de D-l Pandrea, este aceea unde psihanalistul susține că revenirea se îndeplinește în vederea „*asimilării complete a faptei*”.

În acest sens sunt și concluziunile psihanalistului criminolog Theodor Reik, care a aprofundat mult acest fenomen, găsind că revenirea criminalului la locul crimei are semnificația unei *repețiri halucinatorii a faptei*, această repețire fiind o căutare de sine, „o încercare de dominare sufletească a faptei” (*Versuch der seelischen Bewältigung der Tat*¹⁰), având în același timp și caracterul unei *ispășiri*. Dar nu putem reda aici premisele argumentării lui Reik, căci am depăși cadrele acestui articol.

Ultimele trei titluri din cartea D-lui Pandrea, în care profunzimea gândirii concurează doar cu subtilitatea analizelor literare, nu au o legătură directă cu psihanaliza judiciară: disertația despre „mitul juridic” pare a fi rătăcit din greșală în volum, iar „analiza subconștientului lui Leonardo da Vinci” are un caracter pur literar, deci nu vom insista asupra lor.

¹⁰) Dr. Th. Reik: *Der unbekannte Mörder*, Int. Psych. Vlg. 1932, p. 60.

III. Să revenim la obiectul psihanalizei judiciare. Am văzut că prin această disciplină trebuie să înțelegem aplicarea metodei psihanalitice la investigațiunile judiciare. Țelul acestei științe ar fi „să civilizeze interogatoriile judecătorești”, ea formând „un capitol inedit la Enciclopedia și Filosofia Dreptului, capitol necesar pentru îndrumarea și educarea științifică a viitorului judecător de instrucție (P. Pandrea, op. cit., p. 6 și 78); deci fără îndoială e vorba de o știință pusă în serviciul judecătorului penal! Dacă e așa, atunci înainte de toate trebuie să scoatem din cadrele psihanalizei judiciare descifrarea palimpsestelor din carcere precum și studiul psihologic al cărții de vizită și al revenirii, căci cunoașterea mecanismelor profunde ale acestor fenomene nu poate fi de utilitate practică deosebită pentru scopurile instrucției judiciare. De altfel, însuși D-l Pandrea înglobează numai primele opt capitole sub titlul Psihanaliză judiciară și aceasta, credem, confirmă susținerea noastră de mai sus. Deci discuția se restrânge la primul titlu; ori materialul din cuprinsul acestuia este psihanaliză pură, cel mult literară, nici de cum însă „judiciară”. Totuși Dl. Pandrea anunță înființarea unei noi discipline științifice. În felul acesta autorul a inversat, ni se pare, ordinea de lucru în crearea unei științe pozitive: în loc de a aduna și sistematiza întâi materialul de observație și a-i da pe urmă un nume, d-sa a botezat și a definit întâiu psihanaliza judiciară urmând ca mai târziu, poate, să dea în vileag și studiile în legătură. O va face D-l Pandrea? Credem că da, căci numai cu această rezervă putem accepta volumul, considerându-l ca o prefață pentru o psihanaliză judiciară care va apărea cândva. Totuși utilitatea acestei cărți este incontestabilă, căci ea va atrage atenția publicului românesc asupra studiilor din această direcție.

Dar au aceste studii un viitor? — Răspundem hotărît că, nu! Și iată de ce.

Psihanaliza judiciară aduce două probleme în discuție: cea a psihologiei în general și cea a psihanalizei în special, căci, sub acest raport, psihanaliza este tot o *psihologie*, diferențele sunt doar de metodă. Cât privește psihologia în cadrele investigațiilor judecătorești, genialul Dostoiewski ne-a avertizat în *Frații Karamazoff*, că *psihologia este un baston cu două capete!* Nimic mai relativ, nimic mai superficial, decât psihologia pe care o practică judecătorii noștri. Cea mai mare parte a erorilor judiciare se datoresc falșelor deducții, greșitelor aprecieri ale indiciilor psihologice. Nu lipsa educării psihologice a judecătorului este singura vină în aceste cazuri, ci tocmai încrederea lui prea mare în valoarea acestor indicii. În felul acesta înțelegem de ce criminalistica modernă tinde să reducă pe cât posibil utilizarea indiciilor psihologice, dând o importanță din ce în ce

mai mare indiciilor materiale și, afirmăm cu toată convingerea, *tocmai psihanalizei îi revine rolul de a demonstra, pe cale științifică, futilitatea indiciilor psihologice!*

În legătură cu procesul Vulpeanu am încercat să arătăm, în altă parte, cum simptomele vinovăției: bâlbăială, contradicții, resemnare, etc. pot fi și expresia unui simțământ de culpabilitate inconștient, fără nici o legătură cu infracțiunea pentru care este învinuit cineva. Acum se pune întrebarea, dacă utilizarea metodei psihanalitice ar putea deduce corectivul necesar în această direcție, așa cum crede de exemplu D-I Pandrea?

Trebue să recunoaștem că aplicarea psihanalizei în investigațiunile judecătorești va avea ca efect îmbogățirea cantitativă a indiciilor psihologice, însă valoarea probatorie a lor nu poate fi superioară obișnuitelor indicii psihologice. Într'adevăr, încercările făcute în această direcție în străinătate au înregistrat la început câteva succese și unii autori, psihanalști-medicini (F. Alexander, E. Fromm) și laici (ca avocatul H. Staub) precum și mai mulți profesori universitari (d. e. G. Bohne) se credeau îndreptățiți a anunța „intrarea triumfală a psihanalizei în sălile de dezbateri“.

Dar entuziasmul primului început a suferit în curând decepția amară a eșecurilor ce n'au întârziat să urmeze. Și nici nu se putea altfel. Se știe că prin investigațiunile psihanalitice pătrundem în culele cele mai ascunse ale sufletului omenesc, în inconștient. Ori, realitățile psihice din inconștient sunt cu totul diferite și independente de valorile sociale, de realitățile concrete; faptele materiale sunt aici cu totul altfel cotate decât în viața socială. O dorință ilicită poate fi apreciată ca cea mai teribilă crimă, iar comiterea unei fapte delictuoase (penale) să nu fie urmată de nici o reacțiune morală. Așa a fost cazul lui Șimon Nastasia, cazul celebru al Doamnei Lefèbre, etc. Precum am spus, aici guvernează alte legi decât cele pământești și altă justiție decât cea penală: aici domnește *justiția interioară!*

Prin observațiile psihanalitice pătrundem în această lume transcendentă, metapsihologică și în multe cazuri prin aceste sondagii ne vom depărta încă mai mult, de realitatea faptică! La convingerea aceasta am ajuns și prin experiențele noastre, ori cât de fugare și incomplete, dar dacă îndrăznim să le dăm în vileag, e pentru că avem de partea noastră pe psihanalștii cei mai competenți în materie, printre cari amintim pe Freud și Theodor Reik.

Părintele psihanalizei și-a spus cuvântul în această chestiune în repetite rânduri. În articolul *Tatbestandsdiagnostik und Psychoana-*

lyse¹¹⁾ el a arătat clar diferențele esențiale dintre psihanaliza medicală și cea judiciară, avertizându-ne că nevropatul când e nevinovat poate induce în eroare pe cercetător, chiar psihanalist să fie, prin conștiința sa de culpabilitate. Apoi, în legătură cu eroarea de scris a criminalului bacteriolog, de care am vorbit mai sus, Freud ne spune cu multă precauțiune, că singura concluzie certă pe care o putem trage din greșul amintit este: preocuparea cu gânduri criminale a autorului lui, dar, asupra chestiunii, că *aceste gânduri au fost traduse în acțiune sau nu, acel „Fehlleistung“ nu ne dă nici o lămurire!* (Vorlesungen . . . p. 68).

Dar momentul hotărîtor pentru evoluția psihanalizei judiciare a fost *procesul Halsmann* din Innsbruck. Expertiza facultății de medicină din acel oraș a scos în evidență complexul lui Oedip la acuzatul Halsmann și această constatare medico-legală a format apoi în procesul de paricidiu argumentul principal al acuzării! Studentul Philipp Halsmann a fost condamnat și cu toate că ulterior el a fost agrățiat, s'a dus o vie campanie prin presă „nu numai pentru reabilitarea lui dar și pentru reabilitarea justiției austriace, compromisă prin expertiza psihanalitică dela Innsbruck“. Freud, provocat să-și dea părerea în această chestiune, a arătat, fără înconjur, cât de greșit a procedat facultatea de medicină din Innsbruck, utilizând complexul lui Oedip ca o dovadă pentru *autorat*. Acest complex constituie o fază evolutivă prin care trece fiecare individ, și totul depinde de măsura în care reușește emanciparea din lanțurile lui. Dar chiar dacă această constelație suflătească s'ar găsi activă la un adult „ea ar putea servi cel mult la motivarea unei fapte (crime) altfel neînțelese, dar nici de cum ca dovadă pentru comiterea ei“¹²⁾.

În sfârșit autorul, poate cel mai competent în această materie, celebrul psihanalist-sociolog și criminolog Dr. Theodor Reik, în cartea sa *Der Unbekannte Mörder* concludă, sprijinindu-se pe o argumentare bogată și solidă, că *die Psychoanalyse ist nach dem jetzigen Stand unseres Wissens zur Lösung der Täterfrage weder kompetent noch geeignet* (op. cit. p. 39). Dacă aceasta este concluzia la care au ajuns înșiși psihaliștii, după îndelungi și laborioase încercări, atunci cu drept cuvânt ne întrebăm, ce viitor poate avea psihanaliza judiciară pe care D-1 Pandrea vrea să o promoveze acum, când încercările făcute în această direcție în străinătate au avut un rezultat negativ.

11) Vezi *Archiv. f. Kriminal-Anthropologie u. Kriminalistik*. No. 26, 1906.

12) Freud: *Das Fakultätsgutachten im Prozess Halsmann*, in *Psychoanalytische Bewegung*. Hft. I. 1931, p. 32—33.

Nu putem decât să regretăm că prima carte de psihanaliză criminală, care a apărut în țară, a luat o cale așa de greșită. Am spus *psihanaliză criminală*, găsind că aceasta este denumirea cea mai potrivită pentru a desena ansamblul studiilor psihanalitice din domeniul criminalității și al Dreptului penal. Ceeace D-l Pandrea a numit „psihanaliză judiciară” este, sau mai bine zis a fost un capitol al psihanalizei criminale. Ea însăși se găsește încă la primele sale începuturi. Totuși aceste cercetări s'au dovedit deja cât se poate de fructuoase în domeniul *psihologiei criminale*, sau mai bine al *psihologiei crimei*, scoțând la iveală factorii genetici ai criminalității, compleci neglijați, dacă nu chiar ignorați înainte (tendențele autopunitive, etc.) apoi, ea s'a dovedit foarte aptă pentru *critica dreptului și procedurii penale*, arătând în ce măsură pot contribui „complexele” personale ale judecătorilor la derutarea adevăratelor funcțiuni ale represiei penale. Iar dacă Freud recunoaște că adevăratul viitor al psihanalizei însăși, sunt aplicațiile ei în pedagogie (*Neue Folge der Vorlesungen*, p. 203), același lucru e valabil și pentru psihanaliza criminală: domeniul unde ea s'a dovedit mai utilă, îndeosebi prin rezultatele practice la care a ajuns, este *reeducarea minorilor disociați*, delincvenți sau nedelincvenți¹³), devenind astfel unul dintre cele mai importante mijloace de *profilaxie a criminalității*. Iată adevărata direcție pe care trebuie să o urmeze psihanaliza criminală pentru a putea aduce, chiar în scurt timp, neprețuite servicii umanității.

MAXIM POP

---

13) V. A. Aichorn: *Verwahrloste Jugend*. I. P. V. Edit. II. 1931.

ION PILLAT, PASĂREA DE LUT¹⁾

În viața noastră literară de scurtă respirație, poezia lirică nu este, prea adeseori, decât un accident al vârstei de tinerețe. Drumul lung și de neîntrerupt suiș pe care I. Pillat l-a străbătut de prin anii 1910 și până la volumul de față este una din reconfortantele excepții. Și pentru a măsura distanța, nu numai sub raportul timpului ci și în privința calității, dela începutul atât de îndepărtat și până azi, n'avem decât să recitim întâiele versuri ale poetului, acele „*Visări păgâne*” bunăoară, pline de răsunătoarele zădărnicii exotice ale parnasianismului, transplantat la noi și cultivat — nu fără talent, uneori, dar inspirând totdeauna senzația de ceva absolut de prisos — în cercul lui Macedonski:

Iată un exemplu:

Altareș, Altair, Artur, Aldebaran,
Ca raze de mătase pe un firmament persan,
Și prin plecate ramuri în scăpătări de-onyx
Cei mai subtili luceferi: Hesper și Bellatrix...”

(*Visări păgâne*, p. 145).

Ar fi interesant de urmărit toate etapele ce se interpun între aceste exerciții reci și arta matură, plină, caldă pe care o stăpânește astăzi poetul. E în această fecundă trudă și variată experiență care a dus la descoperirea bogatelor izvoare de azi, un capitol de istorie literară din cele mai pilduitoare și un mare exemplu de convertire la recunoașterea accentului etnic ca garanție a oricărei arte autentice.

Cartea de care ne ocupăm, „menită să dea marelui public o privire unitară asupra liricei lui Ion Pillat cuprinde... materia volumelor: *Pe Argeș în Sus*, *Satul meu*, *Limpezimi* și *Caietul verde* la care s'au adăugat un număr de poezii scrise în urmă”. (Lămurirea dela sfârșitul volumului). Semnificația acestei alegeri a fost acceptată cu anticipație: În conștiința literară românească personalitatea literară a lui I. Pillat s'a conturat prin „*Pe Argeș în Sus*” și prin culegerile ce au urmat acestei și care se situează toate pe aceeași linie tradiționalistă.

Fiind vorba de „tradiționalismul” poetului, o precizare e cu atât mai necesară cu cât formula „tradiționalismului” e atât de încăpătoare și cuprinde sensibilități artistice și moduri de expresie atât de

1) București, 1934. Editura „Adevărul”.

variate încât ea a încetat, aproape, de a mai avea o valoare de caracterizare. Nichifor Crainic, Adrian Maniu, N. Voiculescu și, într'un fel (prin dramele sale, mai ales) Lucian Blaga, sunt cu toții tradiționaliști. Dar între poezia lui A. Maniu care topește reziduuri de folklor într'un rafinament decadent, și panteismul lui N. Crainic sau viçoarea rustică a lui N. Voiculescu deosebirile sunt esențiale.

Tematica poeziei lui Pillat e desigur tradiționalistă, e „părticica de moșie și de suflet strămoșesc din via de pe Argeș sau din ogorul de pe Prut” (Prefața la volumul *Intoarcere*), — nu trebuie scăpat însă din vedere că aceste motive autohtone trec prin filtrul unei sensibilități hrănită de o subtilă cultură în care înSORITE viziuni elenice se împletesc cu dulcea melancolie a elegiilor lui Francis Jammes. O boltă de azur se arcuște peste această poezie, atât de mediterană prin nobleța ei firească, prin limpezimea și măsura ei. Acest spirit mediteran, altoit în seva vieții românești, constituie nota personală cea mai de preț a poeziei lui Pillat și semnul prin care ea se deosebește de arta poezilor amintiți.

S'a spus adeseori (Lovinescu, Ralea, Cioculescu) că Pillat continuă în linie directă pe Alecsandri. Printre maiestrii iubiți — Horațiu, Virgil, Mistral, Francis Jammes — a căror amintire adie prin poezia lui I. Pillat, cântărețul dela Mircești e evocat cu duioșie și familiaritate:

„La lampă și când ziua cu totul s'o umbri

Voi reciti „Pasteluri” de V. Alecsandri”

(Septembrie)

sau, în altă parte:

„Perdelele's lăsate și lămpile aprinse”

Frumosul vers anume îl chemi acum în minte

Gândeștete la omul acela din Mircești

Senin la gura sobei ca tine — îl iubești”.

(Ghenar)

Și aici însă câte n'ar fi de spus! Față de descripțiile lui Alecsandri, de o eleganță atât de calmă — și căroră timpul le-a adăogat o și mai delicată grație — pastelul lui Pillat are o fluiditate lirică, o muzicalitate minoră, încărcată de regrete și nostalgii. Mă gândesc în deosebi la ciclul *Florica* în care natura și sufletul omenesc se unesc într'o melodiosă fuziune:

„Privește menită să-mi fie o psaltire,

Întâia mea credință și ultimul meu scut,

Moșie aurită de-amurg și de-amintire,

Deal albăstrit de lună, de dor și de trecut”.

(Inchinare)

Amintirea scumpă a celor de altă dată plutește peste peisagiul familiar, circular, ca o substanță mistică în toate aspectele naturii:

„Te-ai cununat cu moartea ca'n basmul Mioriței,

Păstorule de oameni, bunicele. Acum

Ești zumzet de albine și'mprăștiat parfum

În via îmbătăată de înflorirea vieții.

Te-a biruit pământul, dar l-ai insuflit
 Și l-a pătruns iubirea-ți de țară, ca semința,
 Stejarilor prieteni le-ai dăruit ființa
 Și sângele, ce curge cu seva înfrățit.

Orice copac din juru-mi, îl simt că mi-e părinte,
 Cu cea din urmă iarbă, de mult am legământ.
 De dincolo de oameni, de timp și de mormânt,
 Un ram se-upleacă tainic să mă binecuvinte".

(Bunicul)

Toamna luminoasă, amurgurile prelungi sunt cadrul preferit pentru aceste evocări.

„Am așteptat amurgul ca zările să fie.
 Altare largi suflă în aur precurat

Aleele — e toamnă — duc toate către moarte"

(Parcul Goleștilor)

Regretul pentru o lume care se duce cu toată comoara ei de tradiții e un motiv ce revine des în această poezie întoarsă din ce în ce mai mult spre trecut. Nicăieri însă acest regret nu e mai pătrunzător exprimat ca în poema „Cloșani”:

Țară veche, țară bună, mult te-om plânge, mult te-om cere . . .
 Suflete, de ai credință, brațele de ai putere,
 Bate apa inspumată cu năiaua de alun —
 Cer și râuri, munți și codri, strâns să-i legi și să-i aduni,
 Să mi-i dai, să pot cu poftă de copil, cu dor de lotru
 Să te fur, vrăjită vale, și mai repede ca Motru,
 Care scapără din pietre și tot scapă, să te duc
 Strânsă'n suflet, strânsă'n brațe, ca o pradă de haiduc.

Volumul acesta reprezentativ nu pierde nimic din valoare dacă omitea ciclul „Bătrânii”. Cu toate prescurtările la care ciclul acesta a fost supus, au rămas în el pasagi de retorică și de teatral ce distonează cu distincția poeziei lui Pillat.

Constantin Goleșcu vorbește astfel:

„Aveți, e drept, Apusul, întreg în pălărie
 Ași vrea mai bine'n creier și'n cugete să fie”.

Iată cum apare Eliade, Alexandrescu și Cârlova:

„M'am repezit la scară . . . Nu-i un poet, sunt trei,
 Și un câine e cu dânsii. O fi? da, da, sunt ei!
 Eliade mă privește cu ochii de Sburător,
 Alexandrescu vine cu câinele Azor,
 Și prins în uniformă ca 'ntr'un corset de fată
 Sfios îmi dă Cârlova o mână inspirată”.

Dar această digresiune a poetului nu poate scădea admirația pentru arta lui cu atâtea minunate calități.

CRONICA ECONOMICĂASPECTE ȘI TENDINȚE ÎN VIAȚA ECONOMICĂ
A ARDEALULUI

În cadrul economiei naționale economia regională prezintă aspecte și tendințe a căror cercetare este de o importanță deosebită. Numai dându-ne seama de specificul regional, putem coordona complexul activității economice naționale cu care apoi ne vom integra în vastul cadru al economiei internaționale.

Producțiunea este un fenomen esențial local și regional, în parte național și foarte puțin internațional. Popoarele nu practică o diviziune internațională a muncii; cu cât se trece dela localitate la regiune, de aci la țară și apoi mai departe, dezvoltarea vieții economice este tot mai complexă.

Într'o localitate schimburile sunt intense, ele se reduc între regiuni și cu atât mai mult între țări.

Elementele constitutive ale economiei regionale și locale au existat din trecutul îndepărtat și vor exista și în viitor. Sunt împrejurări și factori cari slăbesc constituția economiei regionale: transporturile apropiate pe regionali, scurtează distanțele și înlesnesc schimburile și legăturile dela om la om, în anumite ramuri de activitate se practică o concentrare tehnică, comercială și administrativă, multe din serviciile publice ale Statului se suprapun serviciilor regionale. Prin deplasările de populație, de funcționari, se preface și sufletește structura provincială, particularitățile în vorbire și obiceiuri se nivelează.

Există o tendință de integrare a localităților în regiuni și a regiunilor în economia națională care câștigă în unitate și în coeziune.

În același timp anumiți factori constitutivi ai economiei regionale se întăresc și anume: unele servicii publice ale Statului se descentralizează, se întăresc și se înmulțesc organizații sociale, culturale și economice regionale, marile întreprinderi economice își crează sucursale regionale și locale, se studiază tot mai mult și tot mai variat specificul local și regional.

Pentru toate aceste motive cercetarea specificului economic al provinciei noastre și integrarea lui în complexul economiei naționale prezintă o însemnătate vădită.

Veacuri dearândul, această provincie pitorească, bogată și cu populație muncitoare și modestă, a fost teatru de răsboaie, teritoriu de pradă. Dela 1690 până la 1848, Ardealul a fost provincia austriacă cea mai îndepărtată de centru, apreciată numai din punct de vedere militar și fiscal.

Sub presiunea agrarilor unguri, monarchia Austro-Ungară a practicat apoi o politică vamală ostilă față de Vechiul Regat al României. Industria ardeleană, din cauza concurenței industriei austriece și a celei din restul Ungariei, nu s'a dezvoltat mult; doar în câteva orașe săsești, favorizate de generalii guvernatori și de înalții funcționari austriaci prin furnituri, s'a putut dezvolta o oarecare industrie.

Războiul vamal dintre România și Austro-Ungaria (1886—1892)

a păgubit enorm industriei ardelenе care nu mai putea exporta în debușeul ei firesc, păgubind totodată și economia de vite a României oprită de a mai trimite produsele ei în debușeul cel mai apropiat; economia agrară a României ia o direcție accentuat cerealistă, iar Germania ocupă în Vechiul Regat locul lăsat liber de industria austro-ungară.

Ardealul are o suprafață de 10,318.510 Ha. și o populație de 5,600,000, așezată în majoritate covârșitoare la sate.

Nu avem încă un inventar exact al bogățiilor provinciei noastre. În mijlociu, Ardealul produce anual 290 mii vagoane cereale și cantități mari de cartofi, dovleci, trifoi, sfeclă de zahăr, etc. Este bogat în animale, în 1932 a produs 10% din gazul natural, 85% din cărbuni și 27% din sarea produse în toată țara. În 1931 Ardealul avea următoarele societăți pe acțiuni: 442 bănci, 418 soc. industriale, 123 soc. comerciale, 4 soc. de asigurare și 9 societăți diverse. Cooperarea este reprezentată de circa 800 societăți, cu peste 100 mii membri, capital social 110 milioane, depuneri spre fructificare 125 milioane, totalul mijloacelor financiare fiind de cca 560 milioane. Toate aceste cifre privesc Ardealul și Banatul împreună.

Deși Transilvania propriu zisă nu are pământ excelent pentru agricultură, populația ei se întreține aproape exclusiv din agricultură. Producția de cereale a Transilvaniei o putem socoti satisfăcătoare pentru nevoile proprii.

Pădurile alcătuiesc o mare bogăție a provinciei noastre. Exportul de lemne al României a reprezentat în 1927, 17,71% din valoarea totală a exportului, în 1929, 30,77%. 21,50% în 1930 și 19,40% în 1931. Ardealul participă cu o cotă foarte importantă la acest export.

În 1933 s'au exportat în total:

16,482 boi	din cari din Ardeal	13,299
116,450 porci	" "	76,612
427,898 kg. carne	" "	423,898 kg.

În Austria au mers 30% din boi, 70% din porci și 88% din carne, iar restul în Cehoslovacia, Franța, Italia, etc.

Ne trebuie transit liber (până în 1930 n'aveam transit prin Jugoslavia care l-a oprit din nou în 1932). N'aveam mijloace de transport potrivite pentru exportul de animale și carne proaspătă. Ne trebuie o mai bună selecționare a animalelor și înlăturarea neajunsurilor intermediarismului.

În 1931 s'au exportat:

2,304,092 bucăți păsări în valoare de lei 190 milioane și	
5,254,600 kg. păsări tăiate	" " 260 "

Păsări vii s'au expediat în Germania (70%) și în Italia (25%), iar cele tăiate tot în Germania (55%) și Italia (19%). Numai firma Kemény din Salonta a exportat 3 milioane kg. păsări tăiate.

Dispărând concurența Boemiei, a teritoriului Austriei de azi, găsind debușeuri în Vechiul Regat și Basarabia, având aproape Balcanii

și Orientul apropiat, industria Ardealului a putut să se desvolte mai bine decât sub vechiul regim politic. Indată după unire industria din Ardeal și Banat folosea 167,388 HP, iar în 1931 folosea 254,869 HP.

In Trans. și Banat	la 22 locuitori	revenea în 1930,	1 HP instalat
„ Bucovina	„ 35	„ „	„ 1930, „ „
„ Vechiul Regat	„ 44	„ „	„ 1930, „ „
„ Basarabia	„ 259	„ „	„ 1930, „ „

Deci, Ardealul și Banatul sunt partea de țară cea mai industrializată.

Nu se poate precis stabili care trebuie să fie, în general, politica națională față de economia regională; depinde de loc și de perioada istorică. Totuși, câteva idei conducătoare trebuiesc avute în vedere, și anume:

Să se permită regiunii să folosească din plin toate resursele teritoriului său, toate aptitudinile populației sale și toate formele de activitate cari duc la prosperitate.

Regiunea trebuie să aibă libertate de acțiune asigurată prin decentralizare administrativă, printr'o politică de transporturi rațională și printr'o politică vamală care să ocrotească dezvoltarea posibilităților firești economice și totodată să înlesnească exportul surplusului de produse de tot felul ale provinciei. Mijloacele de realizare ale politicii naționale față de economia regională pot varia, scopul este însă același.

În 1932 România a exportat, în ordine de importanță a valorii: petrol, cereale, lemn, animale și produse animale, semințe de plante, legume, fructe, produse chimice, piei, etc. Ardealul participă, în afară de petrol și cereale, într'o proporție însemnată la exportul tuturor celorlalte produse. Ardealul are deșeurile pentru produsele industriale în restul țării, iar pentru lemn, animale, fructe, piei, etc., deșeurile sale sunt în Europa centrală și meridională.

Exportăm mai mult produse brute decât transformate — și aceasta înseamnă o mare pierdere pentru economia noastră națională. Din acest punct de vedere suntem în urma Bulgariei, Jugoslaviei și Ungariei.

În privința organizării schimburilor în Europa centrală, opiniile celor cari hotărăsc soarta țărilor din această parte a Europei sunt foarte variate. Pentruca bazele unei Mici Antante Economice să fie temeinice, este necesară o intensificare a relațiilor de schimb între țările componente.

Tendințelor de reagrarezare ale țărilor industriale va trebui să le răspundem cu o acțiune energică de industrializare în domeniile în cari industriile găsesc condițiunile prielnice unei dezvoltări sănătoase. Volumul schimbului internațional viitor va fi determinat de ultima limită de reagrarezare artificială atinsă de țările industriale și de ultima limită de firească dezvoltare a industriei țărilor agrare. Organizarea deșeurii intern este o problemă foarte importantă a economiei noastre naționale.

În Ardeal, piramida noastră socială este lipsită între vârf și bază de pătura foarte importantă care este clasa de mijloc în formarea căreia cooperarea ar avea un rol foarte important.

Perioadele de depresiune economică suscită totdeauna o reînnoire de doctrine. Astăzi stă pe primul plan al debaterilor problema economiei dirijate tocmai în vremea când statele dovedesc a nu fi în stare să pună ordine în propria gospodărie. Înainte de dirijare, este necesară, la noi, o reformă a statului, a aparatului lui ad-tiv, a concepției lui de muncă. La noi ar urma să fie vorba de o dublă dirijare: a fenomenului economic și a raporturilor etnice.

Caracteristica esențială a regimului economic de astăzi este natura sa mixtă care îl deosebește de construcțiile doctrinare ale individualismului și ale socialismului. Din anumite puncte de vedere el rămâne capitalist în tehnica și scopurile sale, din alte puncte de vedere el depășește capitalismul includând elemente de o natură deosebită. Dozajul de astăzi nu are nimic imuabil; el va suferi schimbări. Linia generală de evoluție, perceptibilă în oscilațiunile trecătoare, pare a fi o integrare tot mai mare a indivizilor în grup și a grupurilor în Stat.

Statul sau inițiativa particulară asociată, după prealabile și temeinice pregătiri, să inițieze și să dirijeze un mare plan social-economic, folosind formula de echilibru a cooperăției care nu înăbușe libertatea, dând indivizilor sensul și utilitatea efortului social și colectiv.

Sub raport economic, noi Românii — mai cu seamă cei din provinciile noi — ne aflăm în stare de legitimă apărare. În aceste provincii politica de Stat are misiunea de a sta cu toată forța în sprijinul intereselor naționale.

Totdeauna să ținem seama că suntem un popor și un stat de țărani ale căror interese superioare trebuiesc coordonate cu acelea ale celorlalte pături sociale minore.

Să consolidăm organic românismul, prin acțiune solidaristă fără strategia și tactica disperărilor patriotarde și mondialiste. Popoarele înțelepte nu-și caută în alte părți izvoarele adevărului.

Să servim idealul consolidării noastre economice fără să alunecăm pe povârnișul închipuirilor necontrolate și necontrolabile.

Servim națiunea și Statul cercetând specificul părților lor componente, regiunile, a căror existență și persistență se explică prin faptul că regiunea și mai ales localitatea sunt singurele grupări omenești în cari funcționează în mod continuu colaborarea personală și directă, prin munca în comun în aceeași întreprindere sau serviciu, prin contactul zilnic sau destul de des în toate relațiunile vieții.

Consecințele economice, psihologice și sociale ale acestei colaborări fac din localitate și apoi din regiune, într'un anumit sens, cele mai importante din grupările omenești.

Eroarea teoreticienilor economiei naționale a stat în nesocotirea rolului regiunii în Stat, sau, cel puțin de a nu-i fi dat importanța cuvenită, precum eroarea teoreticienilor internaționalismului stă adesea în nesocotirea rolului națiunii în economia internațională.

VICTOR JINGA

MIȘCAREA CULTURALĂ

Cărți și Reviste

PROFIRA SADOVEANU, *Mormolocul*, roman. „Cartea Românească”, București, 1934.

Pentru ca să poți scrie despre unele cărți, ar trebui să fii stăpân pe mijloace de a comunica asemănătoare, dacă nu identice cu cele ale autorului recenzat. Ar fi singurul mijloc de a putea prezenta cititorului aceste aparițiuni literare așa de fericit independente. Cartea domnișoarei Profira Sadoveanu, în cecece are mai bun și mai personal, face parte din această categorie.

Mormolocul e cântecul copilăriei. Un cântec subțire și dulce, îngânat de însăși vocea suavă a copilului. Aici e toată originalitatea acestei cărți. Pe când unii autori ne vorbesc de copilărie cu timbrul de bariton al maturității, domnișoara Profira Sadoveanu a știut să-și păstreze vocea și ochii dela început, când sufletul nostru deține încă privilegiul divin al naivității și al mirării. Profirița — „copilul cu ochii blonzi, cu fruntea bombată sub pălăriuța de paiu cu boruri întoarse” — se miră mult și se miră frumos. Ea știe să vadă o mulțime de nimicuri din care ne va reda apoi o stare sufletească, un joc de copii sau un peisagiu. Acestea din urmă, mai ales, au ceva din finețea și frăgezimea picturii japoneze. Cine poate uita, de pildă, „Toamna mică”, realizată cu procedee atât de simple? Un fluture galben, un gutui, „copacii de mămăligă”, o cioară și

peisagiul e înaintea noastră, viziune mirată și gingașă de copil.

Ce păcat că aceste realizări așa de frumoase sunt uneori umbrite de unele apucături stilistice cu totul nelalocul lor în această viziune însoțită a copilăriei. Astfel, la p. 70, putem citi următoarea frază medelenistă:

„Așteptarea a și început să mă muște răutăcios de vârful degetelor dela picioare și dela mâini”.

Cât de mult prefer acestor trucuri literare țipătul de bucurie, simplu și curat, al Profiriței:

„Tată! Tată! Au urat o mulțime de copii! Așteaptă!” (p. 72).

Nimic mai simplu și nimic mai sugestiv, mai evocator de poezie decât aceste rânduri.

Altădată, autoarea se lasă ispitită de ambițiuni de psihologism și iarăși iese din nota senină a cărții:

„Plâng cu disperare. Mai tare, mai tare, tot mai tare. Imi vărs tot necazul, care totuși imi place, căci sunt o martiră”.

Până la „care totuși...” a vorbit Profirița, de acolo mai departe a vorbit autoarea Profira Sadoveanu și amestecul dumisale, vai, nu e altceva decât... literatură.

Poate că, de multeori, în cursul citirii *Mormolocului* am simțit nevoia unui culminant, a unui punct central în înșiruirea de fapte, căci cu toată finețea au-

toarei, această înșiruire nu scapă de o ușoară monotonie. Totuși, închizând cartea, porți în tine, ca o chemare melancolică, lumina unei lumi pe care ai uitat-o de mult.

N. Caranica

N. CREVEDIA, *Dragoste cu termen redus*, roman. Edit. „Cugetarea”, București.

De-acum doi ani de când în numărul de paște al *Gândirii* i-am întâlnit întâile versuri: — Cred, cred în cărămida cuvântului taichii, carele unde-a scuiptat nu mai linge, — am avut convingerea că acest „un poet nou”, așa semna d. Crevedia atunci, e un tânăr inteligent, foarte inteligent prin condeiul căruia curg frumusețile unui scris proaspăt. Lectura noului său volum *Dragoste cu termen redus* mi-a întărit credința în talentul robust al d. Crevedia. Cartea aceasta e vie și distractivă, scrisă cu mult meșteșug literar. Nota ei dominantă e humorul: un humor sănătos, fără ascunzișuri veninoase, răsărit numai și numai din neastâmpărul inteligenței autorului.

Acțiunea e simplă. Un student care își face milităria la școala de ofițeri vrea în ruptul capului să scape de toate acele prea puțin suportabile torturi — sculara la cinci dimineața cu trâmbițe ce-ți împung timpanul ca niște spini, instrucții istovitoare cu culcați, drepti, fuugaa marș, descoopeeeriți etcetera — cari alcătuiesc zestrea programului cotidian al militarului. Grație unor sugestii căpătate de la soldatul țigan Stan Miștorică, teteristul Vasile Tăgârțan, eroul povestirii, făcând pe bolnavul isbutește să fie internat la spital. Aici — fapt perfect logic — se îndrăgostește de sora de caritate Aurora Trandafir, o problematică fecioară de 19 ani. Iată subiectul. Cât se poate de simplu. Ei bine această simplitate a subiectului e însă atât de bogată în amănunte fugare încât la fie care pagină autorul izbutește să te prindă tot mai mult în angrenajul povestirii sale alerte și distractive. După ce-a ajuns în spital suferind de „chiulangită cronică” (vorba lui Miștorică, dle elev fir-aș al dra’, să tră-

și boală cu secret) problema ce se pune teteristului Tăgârțan e cum să cucerească inima surorii de caritate. Care va să zică el iubește cu ardoare pe Aurora Trandafir. Ce să facă acum ca această rouă a visurilor sale, această floare a reveiilor lui — care se cheamă — ce nume divin! — Aurora să răspundă onorabil și vedeți Dvoastră cu demnitate, . . . sentimentelor sale de înaltă temperatură. Căci Aurora ființă candidă și după concepția lui Tăgârțan platonice de idealistă în relațiile ei cu bărbații, e nici mai mult nici mai puțin de cât o Afrodită a veacului nostru: „Pasăre albă ce vrea să spargă geamurile, floare ce-și răsvrătește înflorirea pe spalierul ferestrei. Cu mijlocul ei subțire, atârna așa ca o vioară. Prepeșițele sânilor se sbăteau în colivia strâmtă a bluzei, mânilor albe, lujeri de oleandru bătut în ploaie. Piciorul croit vertiginos calcă elegant cu inflexiuni aproape muzicale. O capodoperă. . .”.

Vasile Tăgârțan — mic de statură, miop deci cu ochelari, pârșos ca un Sylvan și culme a culmilor, băiat de morar — vrea să asalteze întăriturile inimii pure ca un crin a Aurorei. Toate eforturile lui de a se cuibări cât mai grabnic în puful grațiilor presupuse virginale ale surorii de caritate — parc’ar fi un făcut — se lovesc de diferite piedici neprevăzute. Ba odată scapă câte-un cuvânt care atinge prea dur sensibilitatea angelică a Aurorei, ba altă dată ivirea în camera de alături a unui marinier cu ochii verzi ca verdele mării îi zădărnicește orice ofensivă. . .

Dar Aurora îl iubește în sfârșit pe Tăgârțan. Incep așa dar mângăierile și — vis sau realitate? — sărutările. Sfârșitul povestirii e de-un comic nepuizabil, lăsând la o parte bine înțeles căderea din dud a mamei lui Tăgârțan, care cred că n’a fost tocmai fericit aleasă.

Miștorică, neintrecutul preceptor în ale chiulangitei cronice, e internat și el în spital. Vezi Doamne grav bolnav ca și Tăgârțan. Intr’o zi teteristul fericit în al șaptelea cer că după asalturi istovitoare a cucerit definitiv inima Aurorei, iese la

plimbare prin aleele grădinii spitalului. Seara se reintoarce acasă. Intră în cameră și aprinzând lumina vede pe patul său svârcolindu-se în spasmiurile voluptății erotice două nuduri; unul alb de femeie caldă, altul negru de țigan. Aurora și Miștorică.

După ce am citit *Dragoste cu termen redus* m'am întrebat: de ce n'o fii scriind d. Crevedia teatru. Are atâtea calități pentru genul comic. Mai întâi dialogul pe care-l mănuește cu o abilitate uluitoare. Dar ce să mai despicăm firu'n patru când eu cred că marele talent al d. Crevedia își va găsi expresia proprie în comedie. Nu dau sfaturi. Dar aș ține mult să văd pe scena Naționalului din București o piesă jucată bine, a d-lui Crevedia. Sunt convins că ar fi un mare eveniment.

LOUIS REYNAUD, *L'âme allemande*. Flammarion 1933.

E chinuitor de interesantă această nouă carte: *L'âme allemande*, a profesorului lyonez Louis Reynaud. Ea invită la o meditație îndelungată asupra uneia dintre cele mai acute probleme ale vremii.

Louis Reynaud izbutește să răsfrângă în cele aproape 300 de pagini ale volumului său, printr'o privire de-o fulgerătoare sinteză, tot ceea ce constituie bogăția spiritualității germane, pusă apoi în contrast cu cea franceză: sufletul barbar de stufos, debordant, primitiv aș zice în care proaspăta vitalitate ariană colcăe ca seva în tulpina unui stejar, al Germanului, pe de-o parte; spiritul lucid, stringent de logic, rafinat — și tocmai de aceea stors de tăria vieții instinctive, al Francezului, pe de alta. Germania e o insulă spirituală profund deosebită nu numai de Franța, dar de întreg restul continentului european. Sufletul Germanului — vulcan de viață elementară — a nuanțat cultura țării lui cu ceva specific ei — și numai ei. Acest specific, uneori ascuns în întunecimi, alteori ridicat la suprafață, caută autorul cărții să-l prindă în lumină cercetând toate ramurile de manifestare ale geniului german. Sarcina e excesiv de di-

ficilă. Ea implică cunoașterea în adânc a tot ceea ce a creat poporul de dincoace de Rin, și totdeodată puterea rară de a sintetiza într'o unitate organică, disparatele rezultate ale cercetării. Louis Reynaud începe cu limba — unealtă uzată de exprimare a unei stări interioare, și ajunge până la cele mai înalte culmi de frumusețe pe cari le-a atins geniul creator al Germanilor: pretutindeni vede șerpuind dedesubt — asemeni unei vâne de aur în pământ — același specific, același *trait fondamental*, cum îi zice el. Cuvintele germane sunt colțuroase și aspre, duritatea lor contrastând cu eufonia limbilor neolatine. Mai mult. Cuvântul german n'are nici odată sfera înțelesului său, precis conturată. Sensul lui nu e răspicat. Acest caracter al lui explică lirismul care se adapă tocmai din acest vag, din această fluentă nedefinită!

Germanul urește cu intensitate elementară ordinea logică, luciditatea dialectică sau cumpătul rațiunii. El nu cunoaște decât trăirea vieții profunde — irațională și fără margini. Ei bine istoria gândirii germane e o ilustrare continuă a specificului ei etnic, a acestui subiectivism instinctiv și vulcanic.

Reforma lui Luther ce e oare altceva decât o reacțiune puternică a individualismului arian, amenințat de catolicismul autoritar al evului mediu. Luther e, hotărît, unul dintre cei mai reprezentativi *germani* din câți au fost vreodată. Leibnitz cu monadele lui, fărăme de individualitate independentă; Kant care îngrădește cunoașterea umană în două forme apriorice eminentamente subiective: timp și spațiu; Fichte care întrepid și romantic își clădește sistemul filozofic pe temeliea *eului*; Schelling apologetul Absolutului — sinteză între Spirit și Natură, între eu și non-eu —; Hegel genialitate cuprinzătoare, mistic deductiv ce reduce materia și natura la o efemeră fază de evoluție a Spiritului, la o simplă formă a Ideii-Forță; Schopenhauer, gânditorul mișcării universale și-al puterilor inconștiente pentru care viața e o neînfrântă

dorință de-a fi, o obscură și insondabilă voință de-a exista; Nietzsche care prin cea paroxistică exaltare a individualismului sălbatec din poemul zarathustrian ridică la cea mai înaltă tensiune forța creatoare a geniului său etnic, — toți gânditorii aceștia vin să îmbrace în forme doar aparent deosebite, același subiectivism vital, același pantheism dinamic ce-i înfrățește cu Dumnezeu și cu frunza din codru.

Lucrul se petrece la fel atât în literatură cât și în muzică. Un fapt te izbește în literatura germană: lipsa de mari scriitori epici, de romancieri, dramaturgi și nuveliști. Constatarea e extrem de semnificativă. Scriitorul german e mare ca liric și tragedian. Genurile literare *obiective* nu cadrează cu structura spiritului său. Și e explicabil, atunci, de ce Germania a dat atâția geniali poeți — când zic poeți înțeleg lirici — literaturii universale. Deși atât de superlativă, afirmația e riguroasă reală și verificabilă de la Walther von der Vogelweide suavul prinț al *minnesinger*-ilor trecând prin: *Messias*da lui Klopstock și exuberanta florescență lirică a *Sturm und Drang*-ului, pentru a culmina în poezia lui Schiller, și mai ales aceea a lui Goethe, al cărui lirism merge până la o contopire în fluidul vieții elementare din cosmos.

Concepția artistică a romanticilor suie la punctul lui culminant lirismul german. Poetul e singur și infailibil interpret al marelui taine universale. Căzând într'un fel de extaz — pierdere a individualității umane în marele tot al firii — el cunoaște pe Dumnezeu, ultima realitate a existenței. În poezia lui Eichendorff, de exemplu circulă fluidul vegetal al pădurii, Ca unui duhovnic suprem el își spovedea naturii umil, tristețile și bucuriile sale nesfârșite.

Gen poetic specific german, *lied*-ul — această revărsare în câteva versuri a unei stări sufletești nedefinită ce plutește între simțire și reflexie, — și-a găsit în Heine un neîntrecut maestru. E fapt cert că dacă lirismul german a stânenit des-

voltarea **literaturii epice deci obiective**, în schimb el a dat cele mai înalte frumuseți ale poeziei.

Acolo unde însă, acest biologic lirism al rasei germane și-a revărsat infinita lui bogăție e muzica. Muzica e însăși substanța intimă a spiritului german, expresie complexă a emoțiilor obscure ale sufletului omenesc, dornic de a strânge în el întreg universul în beția unei clipe revelatoare.

În Germania există un cult religios al muzicii. Se cântă pretutindei. Și cântecul răscolește nostalgia depărtării. Haendel, simplu și melancolic, Bach — bogat în orchestrație în care o lume vastă de simțiri profunde se lovesc —, și Haydn, compozitorul de melodii cuprinzătoare în cari caută să desghioace tainele naturii, sunt întemeietorii muzicii clasice germane. Mozart aduce cu el melodia unei gingășii vibrante. Urmează Beethoven. „În fața acestuia se deschid și ultimile profunzimi ale sufletului“. Simfonia Noua e un imn adus bucuriei universale, revolta unui lirism impetuos, prometeic împotriva oricărei margini ce stăvilește puterea omului, — laudă închinată nesfârșitului. Wagner, mai târziu, prin muzica lui furtunoasă și grea duce la ultima extremă pantheismul tumultuos al geniului german. Suntem departe încă de-a fi denodată complexitatea structurală a spiritului german.

Louis Reynaud a scris o carte rară, fecundă în gânduri și sugestii. Poate prea încărcată.

În partea doua a cărții sale, profesorul universitar din Lyon — lucru deosebit de explicabil — își tulbură viziunea de obiectivitate senină de care a dat dovadă înainte. Într'un elan de prea vanitoasă mândrie națională el afirmă că toată cultura germană nu e de cât procesul de asimilație al influențelor străine — în special — evident! — franceze suferite de-alungul vremii. Din cartea lui Louis Reynaud trebuie să știi ce s'a legi — ca din orice carte a unui străin scrisă despre Germania.

Septimiu Bucur

I. M. NESTOR, *Psihologia clipei de spaimă*. Contribuții la psihologia accidentelor. București, Societatea Rom. de Filozofie. 1933.

În literatura psihologică a anului 1933, lucrarea d-lui I. M. Nestor reprezintă o contribuție științifică prețioasă și bine venită. Prețioasă, întrucât autorul ne înfățișează rezultatele unor cercetări experimentale proprii, — o parte executate în străinătate la profesorul Marbe, iar restul în laboratorul de Psihologie al d-lui prof. Rădulescu-Motru, — de o importanță deosebită pentru problemele vitale ale Psihotehnicii sau Psihologiei aplicate. Bine venită pentrucă ea aduce o seamă de lămuriri nouă în problematica psihotehnică. Într'adevăr acest domeniu abundă în cercetări în cele mai diverse ramuri ale activităților profesionale și nu rareori principiile și concepțiile teoretice existente iau o alură contradictorie.

Tema esențială a studiului d-lui Nestor este explicarea naturii spaimii, a influenței acesteia asupra vieții psihice și a consecințelor acestei trăiri. Starea afectivă a spaimii are un rol hotărîtor în determinarea accidentelor și din acest motiv, studiul ei este indispensabil în examinările psihotehnice ale aviatorilor, conducătorilor de vehicule, etc. Dar acest fapt este numai un corolar firesc și întemeiat al studiului d-lui Nestor.

Analiza propriu zisă a trăirii spaimii este precedată de o serie de experimente, în legătură cu o parte din funcțiunile psihice, în care se provoacă printr'un stimulent violent o stare de spaimă. Concluziile acestor experimente sunt următoarele: în 56 cazuri (50,4%) s'a constatat că trăirea spaimii are o influență negativă, micșorând rendamentul, în 37 cazuri (33%), rendamentul nu prezintă variații revelatoare, iar în 18 cazuri (16,2%) s'a constatat o urcare a rendementului, — datorită structurii psihice specifice a acestor indivizi care necesită întotdeauna o excitație deosebită a factorului voluntar spre a deveni activi. Me-

rită mențione și faptul că nu toți subiecții examinați au fost „infecțați” de spaimă.

Aceste experimentări inițiale îl conduc pe dl. Nestor la explicarea fenomenului de trăire a spaimii, în care distinge prin abstracțiune de o parte, *sindromul confuzional* (o stare de zăpăceală) și de alta, *sindromul emoțional*. *Sindromul confuzional* (zăpăceala) „se caracterizează printr'o lipsă totală de înțelegere a situației, căci în clipa de spaimă nu se găsește în conștiință *nici o reprezentare clară*” (p. 26). Lipsa de înțelegere este datorită faptului că afectul provoacă o comprimare violentă a reprezentărilor și „aceasta dă sentimentul (?) particular și vag al golului de conștiință” (p. 26).

Alături de reprezentări se alterează și restul funcțiunilor psihice. Memoria este **greu încercată** (în unele cazuri se produce un înalt grad de amnezie), atenția este ca și exclusă, gândirea cade pradă excitației nemijlocite, iar procesele voluntare sunt paralizate.

Adaptarea în cazul trăirii spaimii ca și „prezența de spirit” la baza căreia se găsește flexibilitatea temperamentală, este în directă conexiune cu structura psihică individuală. Afectul spaimii (*sindromul emoțional*) este trăirea emotivă „subiectivă” ce face parte integrantă în atitudinea totală a individualității în fața stimulentei ce o violentează. El este însoțit de o seamă de modificări fiziologice ce se pot înregistra.

Consecințele spaimii pot atinge — din cauza paralizării psihofizice — o incapacitate trecătoare, sau în anumite cazuri, cu predispoziții endogene, spaima se poate transforma chiar într'o nevroză a spaimii.

Totul depinde însă, — atât în trăirea cât și în reacțiunile de spaimă — de structura biologică individuală și în special, de constituția temperamentală. Din acest motiv subliniem concluzia firească și întemeiată a autorului: „În profesiunile, a căror exercitare este legată de posibilitatea primejdiilor și accidentelor, este necesară, în prima linie nu „măsura-

rea" timpului de reacțiune cu aparate complicate, ci constatarea pe căi directe a temperamentului" (p. 68).

Astfel, dl. Nestor reușește să lămu-rească diferitele aspecte ale acestei dificile și încălitate probleme de psihologie afectivă. Perspectiva unității dinamice a vieții psihice — care l-a călăuzit pe d. Nestor în cercetări — imprimă întregului studiu un caracter de unitate și temeinicie științifică. Observațiunile fine făcute pe marginea unor aspecte slabe ale Psihotehnicii imi par deasemenea de o deosebită actualitate, situând pe autor în categoria celor cu o înțelegere adâncă și obiectivă a problemelor de bază ale Psihologiei aplicate. O mică observație numai. Nu înțeleg precis diferența dintre „motricitate" și temperament. E nevoie de introducerea acestui nou termen, sau ne putem dispensa de el înglobându-l în configurația temperamentului, — considerat ca însușire *structurală* în sensul lui Klages, — pe latura lui de activitate, de conație?

BCU Cluj Dim. Todoranu

I. LUPAȘ, *Cronicari și istorici români din Transilvania*. Școala Ardeleană. (In colecția „Clasicii Români Comentați"). Editura Scrisul Românesc, Craiova, vol. I—II, 1933, p. XXXIX+470.

După discursul de recepțiune — de o pătrunzătoare sinteză — asupra „Istoriografiei române ardeleni în legătură cu desfășurarea vieții politice a neamului românesc de peste Carpați" rostit la Academia de d. Al. Lapedatu, d. I. Lupaș, în lucrarea aceasta prin numeroase contribuții noi, lărgiște perioada de dezvoltare a istoriografiei române din Transilvania, fixându-i începutul încă în secolul XV urmărind problemele care au insuflit-o în decursul evoluției lor istorice, până în zilele noastre.

Deși autorul, prin reproducerea celor mai caracteristice părți din operele cronicarilor și istoricilor români ardeleni, dă un caracter didactic cărții de care ne ocupăm, prin studiul de o largă și precisă sinteză intitulat „Desvoltarea istoriografiei române din Transilvania în sec.

XV—XIX", publicat la începutul vol. I, satisface cerințele specialiștilor, cât și a intelectualilor celor mai exigenți. Autorul urmărind în această expunere sintetică atât problemele cari au frământat creerul cronicarilor și istoricilor noștri ardeleni, cât și metoda de cercetare științifică a acestora, dându-ne astfel o iconă a evoluției gândirii istorice la Români de dincoace de Carpați care e, fără îndoială, caracterul fundamental, putem spune aproape exclusiv, al preocupărilor noastre culturale dinainte de războiu.

Ca începător al istoriografiei române din Transilvania, autorul revendică, — e adevărat că deocamdată în formă ipotetică — pe un anonim preot român din a doua jumătate a secolului XV, care fiind la curtea principelui ardelean, român de origine, Bartolomeu Drágfy, într'o cronică latinească scoate în evidență rolul important al lui Ștefan cel Mare și al voevodului Drágfy în luptele victorioase date împotriva Turcilor între anii 1473—1479, fapte pe cari cronicarul oficial al regelui Matei Corvinul, italianul Antoniu Bonfini, le retace tendențios. Deasemenea revendică pentru noi pe umanistul Nicolae Olahus, nepot de văr al lui Iancu Huniade, descendent și el al voevozilor munteni, încât autorul poate trage concluzia, că în timp ce în cursul secolelor XV—XVI istoriografia moldoveană stă sub influența slavonă, cea română ardeleană era sub influența renașterii greco-romane și făcea uz de limba latină. Prima cronică în limba română sunt însemnările scrise în primele decenii ale sec. XVII de popa Vasile din Scheii Brașovului căruia îi urmează Gheorghe Brancovici, sau Brâncoveanu, cu fragmentele lui românești de cronică, primul dându-ne însemnări cu caracter local, totuși de importanță generală pentru noi, iar al doilea oferindu-ne prețioase amănunte privitoare la politica domnilor români dela sfârșitul veacului XVII.

Frământările religioase ale Românilor ardeleni din cursul sec. XVIII ne-au dat cronică rimată a unui călugăr necunoscut

intitulată: „Plângerea sfintei mănăstiri a Silvaşului, din eparhia Haţegului din Prislop” care pe lângă interesanta amintire a ctitorului de mănăstiri muntene, Sf. Nicodim şi a restauratoarei de biserici Zamfira, fiica lui Moise Vodă din Ţara Românească, povesteşte suferinţele prin care a trecut mănăstirea Silvaşului mai cu seamă în timpul desbinării religioase a Românilor ardeleni stăruind asupra răului ce-l produce această desbinare pentru unitatea sufletească a tuturor Românilor. Nu mai puţin interesante informaţii ne dă în această privinţă şi cronică protopopului Radu Tempea din Scheii Braşovului. Tendinţele şi frământările naţional-politice ale Românilor ardeleni dela sfârşitul sec. XVIII, cu justificarea lor ştiinţifică prin dovedirea descendenţii noastre romane şi a continuităţii noastre neîntrerupte în Dacia îşi găseşte expresia, cu două decenii înainte de apariţia Istoriei lui Petru Maior, în predica rostită în anul 1792 de popa Sava Popovici în biserica din Răşinari.

Trecând la activitatea istoricilor şcolii latiniste (P. Maior, S. Micu, Gh. Şincai) arată caracterul militant al scrierilor acestora cu tendinţa dublă, de o parte de a distruge fundamentul constituţiei medievale a Transilvaniei concretizată prin faimoasa *Unio Trium Nationum*, prin dovedirea descendenţei noastre romane şi a continuităţii pe pământul vechii Dacii, de altă parte de a spulbera pe cale ştiinţifică argumentele potrivnice aduse de învăţaţii streini, interesaţi.

Autorul arată apoi cum exagerările acestei şcoli latiniste, de cari e imbibată opera juridică a lui Simeon Bărnuţiu, au fost aspru criticate de Titu Maiorescu. Preocupările de ordin confesional şi mai târziu cele de ordin ofensiv politic ale scriitorilor ardeleni au lăsat în umbră ideea unităţii politice a tuturor Românilor. Ea e scoasă la suprafaţa preocupărilor de actualitate de D. Bojâncă prin studiul său asupra lui Mihai Viteazul, acelaşi subiect fiind pe larg comentat şi de Aron Florian în cursul său de istoria

Românilor. Tot Bojâncă în studiul său asupra lui Ioan Huniade stăruie asupra originii române a acestui erou al creştinătăţii. Ioan Piuariu-Molnar şi Ioan Teodorovici, la rândul lor, sunt primii ardeleni cari ne dau o istorie universală în limba română.

Cu Tim. Cipariu şi Al. T. Laurian încep publicaţiile de documente istorice, cari împreună cu volumele tipărite de Papiu Ilarian, fruntaşii Puşcariu, I. Mihali ş. a., pregătesc calea unei istoriografii la înălţimea cerinţelor timpului. Numărul istoricilor români, acum, la sfârşitul secolului XIX se măreşte atât de mult încât nu-i mai putem urmări decât grupaţi după problemele de cari s'au ocupat. Autorul aminteşte numeroşi monografişti ai instituţiunilor publice, şcolare, economice, bisericesti, ai personalităţilor mari şi ai evenimentelor mai importante istorice, istorici literari, politici, bisericesti, economici precum şi istorici ai artelor şi arheologi. Un capitol special îl dedică autorul şcolii istorico-critice întemeiate de ardeleanul Ion Bogdan, care a ridicat istoriografia noastră la înălţimea cerinţelor timpurilor moderne.

De încheiere autorul arată că după unirea dela 1818 calea de dezvoltare cât mai largă a istoriografiei noastre e deschisă şi înlesnită de organizarea sistematică a cercetărilor istorice prin fundarea de către regele Ferdinand I a Institutului de Istorie Naţională, prin principalele reviste de specialitate ca Arhiva Someşană, Ţara Bârsei, Analele Banatului, prin Biblioteca Istorică a Astrei şi Biblioteca Institutului de Istorie Naţională, precum şi prin Anuarele acestui Institut şi ale diferitelor licee din Ardeal.

Cartea d-lui I. Lupaş, cu studiul sintetic rezumat în rândurile de mai sus, cu reproducerea părţilor caracteristice din scrisul a 58 de cronicari şi istorici ardeleni cât şi cu bibliografia selectă ce ne-o dă, umple o adânc simţită lacună în viaţa noastră culturală şi se impune atenţiei tuturor intelectualilor.

P. P. PANAITESCU, *Correspondența lui Const. Ypsilanti cu guvernul rusesc. 1806—1810*. Pregătirea eteriei și a renașterii politice românești. București, 1933, „Cartea Românească”.

Printre ultimele publicații ale „Așezământului cultural Ion C. Brătianu” este și această colecție de acte și scrisori referitoare la domnia lui Constantin Ypsilanti în Principatele române, pe cari d. P. P. Panaitescu le-a aflat în biblioteca familiei Czartoryski din Cracovia.

Domnitorul fanariot avea legături de bună prietenie, bazate pe un fel de a vedea comun asupra evenimentelor politice la ordinea zilei, cu principele Adam Czartoryski, ministru de externe al Rusiei și mai târziu sfetnic intim al țarului Alexandru I. Din schimbul de scrisori al celor doi bărbați politici se presimte puțin spiritul vremurilor nouă ce aveau să vină în urma revoluției franceze și a războaielor napoleoniene. Pe vremea aceea existau deja în Principatele române, în corpurile boierimii două partide: una rusofilă, mai veche și alta înclinată spre Franța și împăratul Napoleon I. În țările române circulau proclamații napoleoniene și boierii filo-francezi se așteptau chiar să vadă armatele lui Bonaparte în propria lor țară, aducând cu ele „înflăcărea lor” pentru libertate.

Ypsilanti însuși avea aspirații mari. El se gândea la o unire a țărilor române, împreună cu Basarabia turcească. Noul stat era să se numească Dacia. Era preocupat și de idei de reforme politice și sociale, idei exprimate într-o formă pregnantă în memoriul anonim din 1807, redactat în franțuzește, pe care d. Panaitescu îl atribuie marchizului de Saint-Aulaire, secretarul lui Constantin Ypsilanti. Și acestea nu erau vederile cele mai avansate, căci atât domnul fanariot cât și secretarul său erau niște conservatori. Ideile noi se impuneau însă tuturor cu o putere extraordinară.

Olimpiu Boitoș

Dr. GHEORGHE DRAGOȘ, *Cooperatiia în Ardeal, istoric, situația actuală, per-*

spectivă. Imprimeria Națională, București, 1933. Pag. 198.

Dl. Gh. Dragoș prin lucrarea de față și-a propus să ne înfățișeze cât mai complet un compartiment — nu din cele mai puțin importante — al vieții sociale și economice din Ardeal, din Ardealul dinainte de război și din cel al zilelor noastre. Studiul d-sale este cel mai complet din câte au apărut asupra cooperatiiei provinciei noastre, indispensabil, de aci înainte, tuturor acelor cari vor voi să cerceteze problema cooperatiiei ardeleni. Dsa a cercetat direct și personal arhivele institutiilor cari s'au interesat de mișcare cooperativă, a folosit o bibliografie bogată și cu un remarcabil simț al măsurii a situat oameni, evenimente și năzuinți în locul ce li se cuvine.

Autorul, în partea introductivă a lucrării, încearcă o așezare a doctrinei cooperatiste în cadrul mare al doctrinelor social-economice moderne, și prin prezentarea mai multor definițiuni ale fenomenului cooperatist ne dovedește, odată mai mult, neputința de a cuprinde într'o frază un sistem întreg de gândire și de acțiune.

În această carte este descrisă mai desvoltat cooperatiia românească din Ardeal dela începutul ei și până la războiul cel mare. Dl. Dragoș imparte mișcarea cooperativă din Ardealul de dinainte de unirea cea mare în trei epoci conturate de trei evenimente cari au creat 3 tipuri de cooperative.

Cooperatiia românească din Ardeal începe la 1867, cu 13 ani mai curând decât la Unguri și cu 6 ani mai târziu decât la Sași.

Visarion Roman întemeiază prima cooperativă românească la Rășinar-Sibiu și numai cu 5 ani mai târziu, la 1872, se fondează întâia bancă comercială românească, „Albina” la Sibiu. Intemeierea băncii „Albina” a răpit mișcării cooperative pe V. Roman care trecând la conducerea acestei institutiuni comerciale, aduce în sfera ei de influență și firavele cooperative românești cari sfârșesc prin a

fi absorbite de aceasta; 7 ani după înființarea „Albinei” nici una din primele cooperative românești din Ardeal nu mai trăia. Inițiative izolate duc la întemeierea câtorva cooperative, printre cari cele mai de seamă au fost „Aurora” din Năsăud și „Casa de păstrare” din Săliște. Cooperativele întemeiate în această epocă n'au fost pătrunse de spiritul cooperativ ele reprezentând un sistem de mijloc între cel bancar capitalist și cel social-cooperatist.

Activitatea stăruitoare a „Reuniunii române de agricultură” din Sibiu marchează începutul epocii a doua a mișcării cooperative din Ardeal. Din 1893 această Reuniune întemeiază numai în județul Sibiu 24 insoțiri de credit” dintre cari nici una nu a lichidat înainte de război. Dela 1893 până la 1913 s'au întemeiat 72 cooperative de acest fel în Ardeal. Nici una din aceste cooperative, pătrunse de spirit cooperativ — toate sistem Raiffeisen — nu s'au transformat în societăți pe acțiuni cum făcuseră, în parte, cele de mai înainte. Dl. Dragoș insoțește acest capitol cu date statistice amănunțite al căror cuprins și comentare sunt de o valoare deosebită pentru istoricul mișcării cooperative ardeleni.

În a treia epocă activează în domeniul cooperatist „Astra” din Sibiu. Marele mecenat Vasile Stroescu dăruiește în 1911 „Astrei” 50 mii coroane, cerându-i să pornească o propagandă cooperatistă intensă printre Români. S'a pornit, în legătură cu aceasta o discuție lungă și inutilă în comitetul „Astrei”, al „Solidarității” și prin presă și abia în 1913 se trece la fapte, întemeindu-se, numai într'un an, 24 cooperative de credit. „Inteligenta” românească era prea pasionată pentru câștigurile băncilor comerciale pentruca să mai găsească vreme și râvnă și pentru cooperatie.

La sfârșitul anului 1913 erau în Ardeal 108 cooperative de credit românești și câteva de alt fel. Dezvoltarea cooperatiei românești a fost împiedecată în Ardeal de următoarele împrejurări: primele încercări cooperatiste au intrat, de timpu-

riu, în sfera de influență a unei bănci comerciale care le-a absorbit, desființându-le; legislația cooperatistă ungurească pretindea un amestec al Statului în activitatea cooperativei pe care Românii nu-l puteau aproba; a lipsit cooperatiei românești din Ardeal un institut federal care să controleze și să îndrumeze mișcarea și totodată i-a lipsit și un institut cooperativ de finanțare.

Dl. Dragoș leagă activitatea cooperatistă românească din Ardealul de dinainte de război cu aceea de după unirea cea mare, descriind dezvoltarea acesteia până în anul 1930.

În capitolul III al lucrării autorul studiază mișcarea cooperativă a Sașilor, examinând structura sistemului Raiffeisen și normele de organizare ale cooperatiei săsești, mijloacele ei financiare, politica ei generală. Cooperatia săsească este finanțată de Casa generală de economii din Sibiu care a știut să respecte structura și spiritul cooperatist al unităților pe cari le-a ajutat și le ajută. Cooperatia de consum săsească nu a dat prea mari rezultate.

În partea a patra a cărții găsim examinarea amănunțită a cooperatiei de credit și de consum maghiare de dinainte și de după război și a Centralei lor dela Budapesta, Cluj și Aiud. Mișcarea cooperativă ungurească din Ardeal s'a resimțit mult de ruperea legăturilor cu Budapesta, după război, trecând prin perioade de stagnare și regres.

În partea ultimă a lucrării dl. Dragoș expune sumar și comparativ situația mișcării cooperative a celor trei naționalități din Ardeal la 31 Dec. 1929.

Din încheierea acestui studiu documentat și interesant, desprind următoarele aprecieri ale autorului:

„A lupta prin cooperatie în contra tendințelor de acaparare ale elementelor streine, nu însemnează a ne pune în discordanță cu principiul de bază al ideii cooperatiste: principiul social. Românii fiind cei mai mulți și cei mai săraci în țara lor, potențându-le prin cooperatie capacitatea de rezistență, de acțiune, reu-

șim a da cea mai deplină satisfacție elementului social care stă la baza cooperăției.

„Poporul român este un popor de țărani. În sufletul lui de veacuri și-au găsit larg răsunet înfăptuirile bazate pe simțul social. Altfel nu și-ar fi putut păstra nealterată ființa atât amar de vreme.

„Națiunea organizată” pe baze cooperatiste este unica deviză și unicul mijloc în vederea dobândirii unei cât mai depline satisfacțiuni de ordin sufletesc, intelectual și material pentru cei mulți și harnici dela sate și orașe”.

În cartea d-lui Dragoș găsim o armonică împletire a meticulozității cercetătorului serios, a spiritului critic în discernerea situațiilor și a orizontului larg în despicierea căilor viitorului. O carte bine gândită, simțită, o lucrare de meșter iconar care îmbină în truda lui dragostea pentru adevăr, prețuirea pentru frumos și credința în minunea revelată.

Victor Jinga

COMEMORAREA LUI ALEXANDRU PHILIPPIDE (* 1859 — † 1933). Atelierele „Adevărul” S. A. București 1933, p. 30.

În 6 Decembrie 1933 a avut loc în aula Universității din Iași, din inițiativa Institutului de Filologie Română, comemorarea lui **Alexandru Philippide**, mort în August trecut. Broșura a cărei mențiune o facem cuprinde patru cuvântări ținute cu acest prilej.

Rectorul Universității, dl **Traian Bratu**, reliefează personalitatea didactică și științifică a lui Philippide, dl **Ioan Botez**, decanul Facultății de Litere, pe cea culturală. Dl **Petru Ciureanu**, vorbind în numele studențimii, face un reușit portret al lui Philippide din ultimii ani. O foarte fină analiză a vieții, personalității în toată complexitatea ei și a operei lui Philippide ne dă, în cuvântarea sa, dl prof. **Iorgu Iordan**, directorul Institutului de Filologie, unul dintre puținii ce au putut să se bucure de privilegiul intimității marelui învățat.

La sfârșitul cuvântărilor se dă bibliografia completă a operei lui Philippide alcătuită de dl **D. Găzdaru**.

Dimitrie Macrea

Insemnări

ÎN TRADUCEREA scriitorilor poloni *Dusza Czara* și *Eugeniu Stec*, drama *Meșterul Manole* a poetului *Lucian Blaga* a fost reprezentată în primăvara aceasta pe scena *Teatrului Mare* din *Lwow*. Am câteva dări de seamă din presa polonă și înțeleg din ele că n'a fost vorba, la *Lwow*, de un simplu succes de stimă, de una din acele faze solemnități în care gândul artistului — simplu pretext pentru o demonstrație, utilă sau nu — cade pe planul al doilea.

Străvechea legendă a Meșterului zidar, cu nobilul și tragicul simbol al fericirii jertfite drept preț al izbândeii în creațiune — din care cu puternică intuiție, L. Blaga a construit profunza dramă românească, — a răzbit biruitoare prin invelişul limbei streine.

Iată ce scrie, în nrul său din 31 Martie, *Gazeta Lwowska*:

„Opera zace pe planul, unde se întretaie trei complexe ale gândului omenesc: simbolica bisericii, a cărei clădire devine principalul scop de viață al meșterului, mesianismul care realizează ideile prin cele mai grele jertfe ale vieții individuale, precum și fatalismul cu tragicul neîndurător, care cere ca opera odată începută să fie dusă la îndeplinire. Aceste trei nobile elemente țesute pe canevaua unei străvechi legende românești se înalță în îndrăznețe concentrări de compoziție până în cele mai înalte regiuni ale patosului dramatic... Partea cea mai plină de efect a operei celebrului scriitor român este corul celor doisprezece zidari, cari ridică nivelul operei până la diapazonul neatins al preacinstitei și divinei antice tragedii grecești”.

Bucuria noastră este cu atât mai mare cu cât opera poetului român a fost prezentată în condiții de înaltă artă, grație

decorurilor admirabile executate de Proszko, cel mai mare pictor polon de azi.

E notorie **negrija cu care ne prezentăm**, de cele mai multeori, în streină-tate. Succesul lui Blaga este o strălucită excepție. Și în pregătirea atmosferei de înțelegere trebuie făcută partea dreaptă și omului de inimă și de talent pe care-l avem acolo, în Polonia: poetul *Aron Co-truș*.

i. c.

SOCIETATEA pentru fond de teatru român, înființată la un deceniu după întemeierea „Asociațiunii culturale”, pentru rosturi culturale și naționale inrudite, într-o ședință din 14 Aprilie c. a hotărât fuziunea ei cu aceasta din urmă.

Înainte de războiu societatea aceasta a desfășurat o activitate de merit și cu dublu efect. Rostul ei programatic, de ordin artistic, era promovarea mișcării teatrale din Ardeal, unde teatru de diletanți se făcea de mult și pe o scară foarte întinsă. Prin comunicări și discuții, prin publicarea unei Biblioteci teatrale, la Brașov, unde s'au tipărit o mulțime de piese potrivite atât pentru teatrul țărănesc cât și pentru reprezentații mai pretențioase, cu actori de profesiune, apoi prin acordarea de burse pentru pregătirea cadrului actoresc, această organizație și-a îndeplinit menirea după vremuri. Năzuința ei supremă, de a înființa un teatru românesc permanent în țara de dincoace de munți, n'a putut fi realizată decât după unire și atunci cu mijloacele statului. Prin această cucerire însă a încetat, de fapt, și rațiunea de existență a societății. De aceea în anii din urmă ea nici n'a mai avut nici o activitate.

Pentru trecut Societatea de teatru are și merite de ordin național. Ea era un nou mijloc de afirmare a poporului român din Ardeal și un instrument al propășirii culturale. Adunările ei generale, asemenea adunărilor Astei, erau prilejuri de înfrățire dar și de înălțare, atât în ochii străinilor cât și în propria noastră

conștiință. Ea are tot dreptul, astfel, la recunoștința posterității.

Fuzionând acum cu Astra, ea îi cedează acesteia și o mică avere care n'ar putea fi întrebuințată mai cu folos în zilele noastre, decât prin întreprinderea unei vaste istorii a teatrului românesc din Ardeal, lucrată în spirit științific și cu toată informația necesară. Căci acesta este un capitol dintre cele mai importante din istoria culturii noastre.

D. TUDOR MUȘĂTESCU a fost atât de crud cu sârmanul Spirache Necșulescu, eroul tragicomic al piesei „Titanic-Vals”, încât, după ce o viață întreagă i-a amărât zilele cu nesațiul și mitocănia familiei sale din a doua căsătorie, nu l-a lăsat să se odihnească nici în mormânt, ci a umplut lumea cu isprăvile progeneriturilor lui din epoca lor de maturitate, — cu nimic mai onorabile decât faptele și purtările lor din copilărie. Căci acestai rostul etic al comediei botezate sintetic . . . *escu*, ale cărei personaje sunt copiii din „Titanic-Vals”, de a ne dovedi că ziua bună se cunoaște de dimineața și că din descendenții unei familii lipsite de o axă morală, viețuind într'un mediu social incapabil de a corecta acest defect organic, nu putea ieși decât o generație de turpitudini morale. Ceeace nu-i va împiedeca, totuși, pe acești frați buni de a parveni la cele mai înalte situații sociale, conduita lor cadrând perfect de bine cu normele cari animează viața socială dată. Satira d-lui Mușătescu țintește astfel deopotrivă familia, celula socială, ca și însuși organismul social, „societatea”.

Dacă în această privință situația piesei d-lui Mușătescu este limpede și nu se poate nimic excepta, din punct de vedere al structurii ei artistice suntem nevoiți să semnalăm o insuficiență de construcție. Ca piesă, . . . *escu* este inferior lui Titanic-Vals. Acțiunea este mai relaxată și valoarea ei mai mărunță. Apoi personagiile sunt mai puțin aprofundate. Câtă vreme dela reprezentația Titanic-Valsului spectatorul pleca cu imaginea bine conturată a câtorva persoane ample ca-

racterizate, cu atribute cari le dădeau aproape o valoare tipică, — ne gândim mai ales la figura lui Spirache, care purta în el nu numai destinul potrivit al funcționarului de provincie, simplu și nevoiaș, ci și ceva din resemnarea facilă și din versatilitatea atavică a Românilui — dela . . . *escu* nu ducea decât o impresie vagă a unei atmosfere aproximativ dubioase în care trăesc oameni comuni, ducând o viață comună, — comună, firește, în sensul mediului social dat, — iar această viață fiind mai puțin semnificativă, din punct de vedere artistic.

D. Vladimir Nicoară a fost și mai puțin norocos cu „șarja” d-sale intitulată *U. P. B. (Uniunea pentru binefacere)*, ultima dintre piesele originale ale acestei stagiuni. Și nenorocul acesta, iarăși, nu se datorește, ni se pare, îndrănelii de a desveli anumite moravuri cari, măcar într-o oarecare măsură, se practică, ci mai ales lipsei de valoare artistică a piesei. *U. P. B.* este o modestă colecție de persoane-clipeu, fără personalitate și mai ales fără viață. Iar aceste persoane sunt puse uneori să se întâlnească într'un mod atât de fortuit încât, spre exemplu, actul al doilea făcea mai curând impresia unui fragment de revistă decât a unei părți organice dintr'o compoziție dramatică. Publicul a simțit numaidecât lucrul acesta și a bisat pe bețiv, — mai bine zis pe actorul care făcea pe „bețivul”, — unul din tipurile convenționale cari fac să lăncezească acțiunea acestei comedii, chiar și atunci, când, privite izolat, ele ne pot fi simpatice.

Olimpiu Boițoș

D. VASILE COSMA a tipărit, sub titlul „Cinci sate din Ardeal” (Cluj, 1933), o interesantă scriere despre cinci sate din județul și apropierea Clujului: Cornești, Topa-Mică, Berindu, Sâncraiu-Almașului și Mihăești, dând o completă monografie istorică, statistică și culturală, cu numeroase (33) fotografii, scrisă în stil simplu, curgător și clar, pe aproape 200 pagini. Autorul ne face cunoscute satele, ce le-a păstorit pe rând, în cursul

anilor. Unul — Cornești — este satul nașterii autorului, care reprezintă una din cele mai vechi familii de iobagi, poate cetitori ai satului, dintre cari cunoaștem mai mulți inși în vârstă de peste 100 ani. Topa-Mică, actuala parohie a părintelui Cosma, este descrisă mai pe larg. Foarte interesant puternicul sat Berindu, din care ne-a răsărit eminentul caracter Vas. Baron Pop (feciorul părintelui Ananie), al II-lea președinte al Astrei. Pentru cetitorii țărani, cari dorim să fie cât mai numeroși, se dă o introducere istorică asupra trecutului glorios al neamului, care a răzbit prin atâtea vijelii.

Opera conștițioasă a părintelui V. Cosma, poate servi de model tuturor conducătorilor satelor noastre și merită să fie premiată de „Astra”. Și până atunci îi datorăm toată recunoștința noastră.

Ilie Dăianu

A STATORNICI în drepturile lui cuvântul *românesc* acolo de unde el a fost izgonit de către aceia care puteau să ceară ca lozinca după care o *națiune trăiește prin ei* — e valabilă numai pentru dâșii: iată marea datorie a ceasului de față.

Când cutreeri granița de vest sau ținutul săcuiesc, rămâi pe gânduri. Dar nu desnădăjduit. Căci subț poșghia streină, amintirile, ecurile unei vieți românești ce a fost pe aici, trăiesc încă, trăiesc cu pulsul încetinit, anemiat, dar trăiesc. Ele trebuiesc însă galvanizate și puse în valoare — cu pricepere, cu stăruință, cu prestigiu.

E ceea ce știe să facă ziarul „*Granița*” dela Satu Mare. Directorul ei, *Dariu Pop*, tânăr incorrigibil, om de o inteligență cu multiple și armonios organizate curiozități și, mai presus de toate, un admirabil temperament de grănicer, a făcut, adunând în jurul ei, o gazetă pe care o citești cu adevărată plăcere, fiindcă e vie, caustică, substanțială. Iți vine să-i strigi ca unui prieten de a cărui izbândă te bucuri: Bravo!

La fel, cuvinte de aleasă prețuire trebuie spuse despre bilunara „*Gazeta Ciu-*

cului care apare (de 6 ani!) la Gheorgheni și în care se desbat, într'o formă ce surprinde prin reculegerea și îngrijirea ei, probleme de cel mai mare interes pentru românismul din Ardeal. Întâlnim des numele excelentului profesor Teodor Chindea harnic și priceput cercetător al

țării acesteia prea puțin cunoscută.

La Odorheiu apare gazeta săptămânală, „*Secuimea*”. Vigilent monitor al vieții românești din partea locului, d. Oct. M. Dobrota semnează articole foarte bine gândite, pline de sugestii fecunde.

g. r.

BULETINUL ASTREI

DIN ACTIVITATEA ASTREI CRISTUR

Cristurul — odinioară centru cultural al Secuimei, prin numărul școlilor și al instituțiilor sale, împrejmuit cu sate, azi în întregime maghiarizate, pe marginea cărora doar bisericuțe și clopotnițe de bârne, părăsite, prăbușite sub povara anilor și a ploii mai străjuesc ca ecouri îndepărtate, ca mărturii îmbătrânite a străinării celor de un sânge cu noi — în anii din urmă, datorită Astrei și Școlii Normale de Învățători, se manifestă ca un orașel cu tot mai multă activitate românească.

Atât sub prezidenția dlui notar public Alexandru Boicescu cât și a dlui Aurel Zah, echipe de conferențieri formate din intelectualii comunei au dus cu ei de-atâtea ori gânduri de lumină celor patru sate românești: Săcel, Vidacut, Feleag, Sâng. de Pădure și satelor secuizate, unde și azi se mai infiltrează de către preoții minoritari sentimente antiromânești. Misionarii Astrei au stăruit asupra mândriei de a fi Român, vorbind despre originea Românilor, despre marii hărbați ai neamului, despre literatura și cultura noastră, în limba maghiară, căci limba strămoșilor, țărani nu o mai înțeleg. Iar ca aceste conferințe să aibă un caracter mai atractiv, elevii Școlii Normale, sub conducerea direc-

torului Iustin Salanțiu, le încadrau în programe bine executate cu piese în românește și limba maghiară, declamări și coruri conduse de profesorul Sever Ageu.

În toamna trecută alegându-se noul comitet de conducere, sub prezidenția dlui Iustin Salanțiu, Astra-Cristur și-a asigurat spiritul de inițiativă și stăruință în cele întreprinse ale directorului Școlii Normale. Românii desbinați și-au strâns rândurile, încât rezultatele colaborării tuturor sunt dintre cele mai frumoase.

Serbarea de 1 Decembrie a fost prăznuită în zece comune cu delegați trimiși din Cristur. Zece sate secuizate au ascultat preamărirea zilei în limba lor. La Cristur a vorbit părintele Radu, iar seara, în cadrul unui reușit festival a vorbit pe înțelesul tuturor, cu multă erudiție și cu multă competență, în fața unei săli arhiple, dl. profesor Onisifor Ghibu dela Universitatea din Cluj, despre: „Câțiva învățați români în slujba culturii maghiare”.

După festival Românii din localitate au ținut ca printr'o masă comună să sărbătorească pe acest mare dascăl cu ocazia împlinirii alor 50 ani de viață.

La 24 Ianuarie a vorbit dl. prof. V. Ghibedeu.

La 10 Februarie s'a deschis „Sala de lectură a Astrei” sau Casinoul român, în trei camere anume amenajate, inzestrate

cu mobilier nou, lumină electrică, etc. Este un local simpatic, în care se adună zilnic marea majoritate a Românilor și citesc, discută cu minoritarii dornici de a învăța românește, joacă șah, etc.

Inaugurarea s'a făcut printr'un banchet, la care au luat parte toți Românii din localitate. Au fost ceasuri de călduroasă înfrățire, cari nu se uită ușor. Dușmăanii de ani s'au topit în această casă a tuturor. Pentru sala de lectură sosesc ziarele: Universul, Curentul, Dimineața și revistele: Gând Românesc, Abecedarul, Convorbiri literare, Azi, Societatea de Măine, Boabe de Grâu, Adevărul Literar, Blajul, Realitatea Ilustrată și Ilustrațiunea.

Primăria Cristur, prin dl. Eugen Poștoiu, i-a votat un ajutor de 2000 lei.

Inițiativa și realizarea au fost ale dlui Iustin Salanțiu. Entuziasmul dlor Șerban Cornilă și Ioan Regneală, cotizațiile plătite în întregime de către profesorii Școlii Normale, sprijinul moral al dlui Alexandru Boicescu, interesul Românilor din localitate îi sunt chezașie de viitor.

După sărbătorile Paștilor s'au reluat șezătorile la sate, începând cu Săcelul, Vidacutul, Feleașul apoi satele secuiești pe rând.

Pe lângă sala de lectură se va mai amenaja o sală pentru reprezentații și dans tot sub egida Astei.

Despărțământul luptă cu greutatea datorită numărului mic de Români însă mult pot puținii buni împreună și munca noului comitet se dovedește a fi cât se poate de rodnică.

DESPĂRȚĂMANTUL CLUJAN ÎN MUNȚII APUSENI

Profitând de împrejurarea că ziua de Sf. George cădea în anul acesta într'o Luni și erau astfel două zile vecine de sărbătoare, în 22 și 23 Aprilie, despărțământul din Cluj al "Astei" a organizat în zilele acestea un turneu de propagandă culturală în Munții Apuseni, Conferințarii Astei au fost întovărășiți de studenții Academiei Teologice ortodoxe, de părintele Florea Mureșan și de actorul I. Fărăianu.

Cea dintâi descindere a avut loc în comuna Râșca, unde trimișii Astei au fost primiți cu multă însuflețire de către întreg poporul în frunte cu păr. Ion Chiuhanu din Huedin. Șezătoarea culturală s'a ținut în localul școlii primare. Păr. Florea Mureșan arată rolul pe care l-a avut Astra în dezvoltarea culturală a Românilor ardeleni. D. Cornel Todea, vorbind despre simțul național al poporului nostru, relevă acțiunea de desrobire a celor patru mari fii ai Moșilor: Horia, Cloșca, Crișan și Avram Iancu, cari și-au jertfit viața pentru patrie. D. Grațian C. Mărcuș explică însemnătatea bibliotecilor și gazetelor populare în viața culturală a țărănimii. Corul teologilor sub conducerea studentului Ion Topu a cântat mai multe cântece religioase și doine naționale, iar dl Ion Fărăianu, artist la Teatrul Național a inveselit asistența cu glume spuse în dialect ardelenesc.

După masă, o echipă a plecat la Văleni, unde păr. Florea Mureșan a dezvoltat o frumoasă conferință cu titlul: Valoarea sufletească a neamului românesc. D. Grațian C. Mărcuș a vorbit despre „Țiganiada" lui Ion Budai-Deleanu, iar dl Emil Josan a dat sătenilor diferite sfaturi cu privire la îngrijirea sănătății.

A doua echipă a descins în comuna Finciu. D. C. Todea, a remarcat jertfele Românilor pentru scuturarea de sub jugul strein arătând uneltirile Ungurilor de a revizui granițele țării în favoarea lor. Întreg poporul din comună manifestează împotriva ideilor revizioniste, mărturisind solemn, că vor ști să-și apere țara atunci când va fi nevoie. Corul teologilor a cântat cântece religioase, iar d. Ion Fărăianu a stârnit multă veselie cu snoavele pline de învățături.

A doua zi, Luni, trimișii Astei au plecat la Beliș, comuna în care s'a petrecut sângerosul masacru pus la cale de garda contelui Ion Urmanczy, la 8 Noemvrie 1918, când 45 de Români au fost împucați și apoi arși pe rug. Venirea Astei în mijlocul poporului a fost un prilej de

adevărată sărbătoare națională. Pe lângă sătenii din Beliș, au mai participat o mulțime de oaspeți din comunele *Giurcuța de sus și de jos, Bălcești, Poiana lui Horea și Mărișel*. S'a organizat o grandioasă procesiune la mormântul celor 45 de martiri. Aici s'a oficiat un parastas în memoria celor căzuți de gloanțele ungurești.

Șezătoarea Astei din pricina numeroasei asistențe s'a ținut în aer liber. Aci propagandiștii au fost primiți cu nespusă bucurie de către d-nii *Silviu Anghel*, dir. școlar, *Silian Amos*, ing. silvic și *Ioan Crișan*, inv. Și aici ca și în celelalte co-

mune s'a dezvoltat un program cultural select.

După amiază a avut loc o șezătoare în comuna *Călata*, iar alta la *Buteni*. Au vorbit d-nii C. Todea, E. Josan, păr. F. Mureșan și Grațian C. Mărcuș, dând sătenilor prețioase îndrumări medicale, culturale și religioase.

În toate comunele cercetate, pe lângă sfaturile verbale, s'au împărțit sătenilor numeroase afișe cu conținut medical, apoi s'au distribuit broșuri explicative în legătură cu primejdia boalelor venerice, precum și tratarea lor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

AM PRIMIT LA REDACȚIE :

- Sergiu Dan*, Arsenic. Roman (Premiul literar al Societății Tekirghiol-Eforia 1954.) București, edit. „Cultura Națională.”
- C. Antoniadă*, Machiavelli, vol. II. Omul, istoricul, patriotul. București, edit. „Cultura Națională.”
- Anuarul liceului „Pr. Nicolae”* din Sighișoara; pe anii 1929/30—1932/33, de H. Teculescu, director. Sighișoara, 1933. Tip. Miron Neagu.
- N. Tatu*, Pragmatismul lui James. Teoria adevărului și metafizica. (Extras din „Revista de Filosofie” vol. XIX, 1, 1934).
- Universitatea din Iași*, Institutul de filologie română. Comemorarea lui Alexandru I. Philippide (1859—1933). București 1934.
- C. Rădulescu-Motru*, Ideologia statului român. București, 1934. Societatea Română de Filosofie.
- Leca Morariu*, La Voroneț. Suceava, 1933. Tip. „Glasul Bucovinei.”
- Id.*, La semicentenarul C. Porumbescu. Suceava, 1933. Tip. „Glasul Bucovinei.”
- Ion Gherghel*, Poezii germani în oglinda tălmăcirilor românești. Partea I. Teoria traducerii și rostul literaturii comparate. Brașov, 1934. Edit. „Țara Bârsei.”
- S. Nagy László*, A megítált Isten. Versek. Edit. „Erdélyi Szemle” (Cluj), 1934.
- George Strat*, T. R. Malthus și principiul poporației. Extras din revista „Libertatea”. București 1934.
- Paul Zarifopol*, Pentru arta literară. Edit. Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”. București 1934.
- Demostene Botez*, Cuvinte de dincolo. Versuri. Idem.
- M. Constantin-Weyer*, Cavalier de la Salle. Trad. de Paul I. Prodan. Idem.
- Alain Gerbault*, Singur, străbătând Atlanticul. Trad. de A. Vianu. Idem.
- Louis-Frédéric Rouquette*, În căutarea fericirii. Trad. de E. Flămânda. Idem.
- N. Iorga*, Sensul tradițional al monarhiei. Conferință. Idem.
- Revista Fundațiilor Regale*, București. Aprilie, Mai 1934.
- Convorbiri Literare*, București, Martie, Aprilie 1934.
- Blajul*, Martie, Aprilie 1934.
- Revista de Filosofie*, București. Ianuarie—Aprilie, 1934.
- L'Europe Centrale*, Praha. Nrele 13—17, 1934.
- Korunk*, Cluj. Aprilie, Mai 1934.
- Libertatea*, București Nrele 7—8, 1934.
- Viața Ilustrată*, Sibiu. Aprilie, Mai 1934.
- Progres și Cultură*, Târgu Mureș. Aprilie, 1934.
- Holarul*, Arad. Martie, 1934.
- Vremea*, București. Anul VII, No. 332—333, 1934.
- Carpații*, Cluj. 15 Aprilie 1934.
- Gazeta Ilustrată*, Cluj. Aprilie—Mai 1934.
- Arhivele Basarabiei*, Chișinău. Ianuarie—Martie 1934.
- Observatorul*, Beiuș. Martie—Aprilie 1934.
- Linia Nouă*, Craiova. Februarie—martie 1934.
- Gazeta Ciucului*, Gheorgheni.
- Secuimea*, Odorheiu.
- Granița*, Satu Mare.
- Poporul Românesc*, Gara Chitila. Februarie 1934.
- Cuget Moldovenesc*, Bălți. Martie—Aprilie 1934.
- Gândul Vremii*, Iași. 15 Aprilie 1934.
- Era Nouă*, Sfântu Gheorghe. Februarie—Martie 1934.
- Plaiuri Săcelene*, Aprilie—Mai 1934.
- Clasa IV B*, Cluj. Aprilie—Mai 1934.
- Țara Bârsei*, Brașov, Mai—Iunie, 1934.
- Flori de Crin*, Șimleul Silvaniei. Anul III nr. 4—5.
- Aerul*, Craiova. Anul I. nr. 1.
- Unirea Poporului*, Blaj.
- Viața Basarabiei*, Chișinău. Aprilie 1934.

CUPRINSUL:

- George Sofronie*, Superioritatea Statului Național.
N. Caranica, Imn. — Fată (versuri).
I. Agârbiceanu, Vina (nuvelă).
Al. Ciura, Ilarie Chendi și Șt. O. Iosif.
Yvonne Rossignon, Cântec (versuri).
Ion Vlasiu, Sculptorul Romul Ladea.
Const. Ștefăniu, În gând. — Ceas de noapte (versuri).
Maxim Pop, Problema psihanalizei judiciare.

CRONICI

- CRONICA LITERARĂ. *I. Chinezu*, Ion Pillat, Pasărea de lut.
CRONICA ECONOMICĂ. *Victor Jinga*, Aspecte și tendințe în
viața economică a Ardealului.

MIȘCAREA CULTURALĂ

CĂRȚI ȘI REVISTE. *Profira Sadoveanu*, Mormolocul (N. Caranica); *N. Crevedia*, Dragoste cu termen redus; *Louis Reynaud*, L'âme allemande (Septimiu Bucur); *I. M. Nestor*, Psihologia clipei de spaimă (Dim. Todoranu); *I. Lupaș*, Cronici și istorici români din Transilvania (I. Moga); *P. P. Panaitescu*, Corespondența lui Const. Ypsilanti cu guvernul rusesc (Olimpiu Boitoș); *Gh. Dragoș*, Cooperația în Ardeal (Victor Jinga); *Comemorarea lui Alexandru Philippide*, (Dim. Macrea). — INSEMNĂRI: Meșterul Manole al lui Lucian Blaga la Teatrul Mare din Lwow (i. c.); Desființarea societății pentru fond de teatru român; Două piese originale pe scena Teatrului Național din Cluj (Olimpiu Boitoș); Cinci sate din Ardeal (Ilie Dăianu); Ziare dela granița românismului (g. r.)

BULETINUL ASTREI

Din activitatea Astei Cristur; Despărțământul clujan în Munții Apuseni.